

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

JULIANE KOKOTT

της 9ης Ιανουαρίου 2008¹**I — Εισαγωγή**

1. Υποχρεούνται εθνικά δικαστήρια να εφαρμόζουν διατάξεις του κοινοτικού δικαίου που έχουν άμεσο αποτέλεσμα ακόμα και όταν δεν τους έχει απονεμηθεί ρητώς προς τούτο αρμοδιότητα στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου; Αυτό το βασικό ερώτημα απευθύνει στο Δικαστήριο το ιρλανδικό δικαστήριο εργατικών διαφορών, το Labour Court του Δουβλίνου, σε σχέση με τους κανόνες του κοινοτικού δικαίου για την απασχόληση ορισμένου χρόνου, όπως αυτοί περιέχονται στη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου².

2. Παράλληλα, το Labour Court ζητεί να του παρασχεθούν στοιχεία για την ερμηνεία δύο βασικών διατάξεων αυτής της συμφωνίας-πλαισίου, οι οποίες εμπεριέχουν, αφενός, την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων σε βάρος εργαζομένων με σύμβαση ορισμένου χρόνου και, αφετέρου, μέτρα για την αποτροπή της καταχρήσεως διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου. Το Labour Court ερωτά επιπλέον μέχρι

ποιου σημείου υποχρεούται να προβαίνει σε σύμφωνη προς την οδηγία ερμηνεία του εθνικού δικαίου.

3. Αντικείμενο της υπό κρίση υποθέσεως —όπως και προηγουμένως στις υποθέσεις Αδενέλερ κ.λπ., Marrosu και Sardino, Vassallo, καθώς και Del Cerro Alonso— είναι η πρακτική της συνάψεως συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου από εργοδότες του δημόσιου τομέα. Το Δικαστήριο διευκρίνισε στις εν λόγω υποθέσεις ότι τέτοιες συμβάσεις εργασίας εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της συμφωνίας-πλαισίου για την εργασία ορισμένου χρόνου³.

II — Νομικό πλαίσιο**A — Κοινοτικό δίκαιο**

4. Οι κρίσιμες για την παρούσα υπόθεση διατάξεις του κοινοτικού δικαίου περιέχονται

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

2 — ΕΕ 1999, L 175, σ. 45.

3 — Αποφάσεις της 4ης Ιουλίου 2006, C-212/04, Αδενέλερ κ.λπ. (Συλλογή 2006, σ. I-6057, σκέψεις 54 έως 57), της 7ης Σεπτεμβρίου 2006, C-53/04, Marrosu και Sardino (Συλλογή 2006, σ. I-7213, σκέψεις 39 έως 42), και C-180/04, Vassallo (Συλλογή 2006, σ. I-7251, σκέψη 32), καθώς και της 13ης Σεπτεμβρίου 2007, C-307/05, Del Cerro Alonso (Συλλογή 2007, σ. I-7109, σκέψη 25).

στην οδηγία 1999/70/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1999, σχετικά με τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου που συνήφθη από τη CЕС, την UNICE και το CEEP (στο εξής: οδηγία 1999/70)⁴. Με την οδηγία αυτή τίθεται σε εφαρμογή η συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου (στο εξής: επίσης, συμφωνία-πλαίσιο), η οποία συνήφθη στις 18 Μαρτίου 1999 μεταξύ των γενικών διεπαγγελματικών οργανώσεων (EGB, UNICE και CEEP) και προσαρτάται στην οδηγία ως παράρτημα.

η συμφωνία-πλαίσιο αναγνωρίζει ότι οι συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου «αποτελούν χαρακτηριστικό στοιχείο της απασχόλησης σε ορισμένους τομείς, επαγγέλματα και δραστηριότητες που μπορεί να εξυπηρετεί και τους εργοδότες και τους εργαζομένους»⁷. Επιπλέον, στη συμφωνία-πλαίσιο τονίζεται ότι «η χρήση συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου βάσει αντικειμενικών λόγων είναι ένας τρόπος για να προληφθεί η κατάχρηση»⁸.

5. Γενικώς, τα συμβαλλόμενα μέρη με τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου εξαγγέλλουν τις «γενικές αρχές και ελάχιστες απαιτήσεις για τις συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου και τις εργασιακές σχέσεις» και παράλληλα εκφράζουν την πρόθεσή τους «να βελτιώσουν την ποιότητα της εργασίας ορισμένου χρόνου, εξασφαλίζοντας την εφαρμογή της αρχής της μη διάκρισης, καθώς και να διαμορφώσουν ένα πλαίσιο για να αποτραπεί η κατάχρηση που προκύπτει από διαδοχικές συμβάσεις εργασίας ή συμβάσεις ορισμένου χρόνου»⁵.

6. Συναφώς, η συμφωνία-πλαίσιο στηρίζεται στην παραδοχή ότι «οι συμβάσεις αορίστου χρόνου είναι και θα συνεχίσουν να είναι η γενική μορφή εργασιακών σχέσεων μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων»⁶. Συγχρόνως,

7. Η ρήτρα 1 της συμφωνίας-πλαισίου ορίζει το αντικείμενό της:

«Σκοπός της παρούσας συμφωνίας-πλαισίου είναι:

α) η βελτίωση της ποιότητας της εργασίας ορισμένου χρόνου με τη διασφάλιση της εφαρμογής της αρχής της μη διάκρισης:

β) η καθιέρωση ενός πλαισίου για να αποτραπεί η κατάχρηση που προκαλείται από τη χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων ή εργασιακών σχέσεων ορισμένου χρόνου».

4 — ΕΕ L 175, σ. 43.

5 — Δέκατη τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 1999/70.

6 — Δεύτερο εδάφιο του προοιμίου της συμφωνίας-πλαισίου. Βλ. επίσης το σημείο 6 των γενικών της παρατηρήσεων.

7 — Σημείο 8 των γενικών παρατηρήσεων της συμφωνίας-πλαισίου. Βλ. επίσης τη δεύτερη παράγραφο του προοιμίου της.

8 — Σημείο 7 των γενικών παρατηρήσεων της συμφωνίας-πλαισίου.

8. Στη ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαisiού εξαγγέλλεται η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων ως ακολούθως:

«1. Όσον αφορά τις συνθήκες απασχόλησης, οι εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται δυσμενώς σε σχέση με τους αντίστοιχους εργαζομένους αορίστου χρόνου μόνο επειδή έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου, εκτός αν αυτό δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους.

2. Όπου κρίνεται αναγκαίο, εφαρμόζεται η αρχή *pro rata temporis*.

3. Οι λεπτομέρειες εφαρμογής της παρούσας ρήτρας καθορίζονται από τα κράτη μέλη ύστερα από διαβούλευση με τους κοινωνικούς εταίρους ή/και από τους κοινωνικούς εταίρους, λαμβάνοντας υπόψη την κοινοτική νομοθεσία και τη νομοθεσία, τις συλλογικές συμβάσεις και την πρακτική σε εθνικό επίπεδο.

4. Η απαιτούμενη περίοδος προϋπηρεσίας σε σχέση με ιδιαίτερες συνθήκες απασχόλησης θα είναι η ίδια για τους εργαζομένους ορισμένου χρόνου όπως και για τους εργαζομένους αορίστου χρόνου εκτός από την περίπτωση που δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους διαφορετική διάρκεια της περιόδου προϋπηρεσίας.»

9. Η ρήτρα 5 της συμφωνίας-πλαisiού αφορά μέτρα για την αποφυγή της καταχρήσεως που μπορεί να προκύψει από τη χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου:

«1. Για να αποτραπεί η κατάχρηση που μπορεί να προκύψει από τη χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, τα κράτη μέλη, ύστερα από διαβουλεύσεις με τους κοινωνικούς εταίρους σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, συλλογικές συμβάσεις ή πρακτική, ή/και οι κοινωνικοί εταίροι, όταν δεν υπάρχουν ισοδύναμα νομοθετικά μέτρα, για την πρόληψη των καταχρήσεων λαμβάνουν, κατά τρόπο που να λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες ειδικών τομέων ή/και κατηγοριών εργαζομένων, ένα ή περισσότερα από τα ακόλουθα μέτρα:

α) αντικειμενικούς λόγους που να δικαιολογούν την ανανέωση τέτοιων συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας·

β) τη μέγιστη συνολική διάρκεια διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου·

γ) τον αριθμό των ανανεώσεων τέτοιων συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας.

2. Τα κράτη μέλη ύστερα από διαβουλεύσεις με τους κοινωνικούς εταίρους ή/και οι κοινωνικοί εταίροι καθορίζουν, όταν χρειάζεται, υπό ποιες συνθήκες οι συμβάσεις ή συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου:

α) θεωρούνται “διαδοχικές”·

β) χαρακτηρίζονται συμβάσεις ή σχέσεις αορίστου χρόνου.»

10. Τέλος, η ρήτρα 8, παράγραφος 5, της συμφωνίας-πλασίου ορίζει τα εξής:

«Η πρόληψη και η αντιμετώπιση των διαφορών και καταγγελιών που προκύπτουν από την εφαρμογή της παρούσας συμφωνίας γίνονται σύμφωνα με την νομοθεσία, τις συλλογικές συμβάσεις και πρακτικές σε εθνικό επίπεδο.»

11. Όσον αφορά τους όρους που χρησιμοποιούνται στη συμφωνία-πλαίσιο, χωρίς όμως να ορίζονται επακριβώς, η οδηγία 1999/70 αναθέτει στα κράτη μέλη τον ορισμό του περιεχομένου τους σύμφωνα με την εθνική τους νομοθεσία και/ή τις εθνικές τους πρακτικές, όπως συμβαίνει και με άλλες οδηγίες κοινωνικού χαρακτήρα που περιέχουν παρόμοιους όρους, υπό την προϋπόθεση ότι οι σχετικοί ορισμοί δεν θα έρχονται

σε αντίθεση προς τη συμφωνία-πλαίσιο⁹. Η μέθοδος αυτή παρέχει τη δυνατότητα συνεκτιμήσεως της καταστάσεως που επικρατεί σε κάθε κράτος μέλος, και των ιδιαίτερων συνθηκών ορισμένων τομέων και επαγγελμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δραστηριοτήτων εποχιακής φύσεως¹⁰.

12. Το άρθρο 3 της οδηγίας 1999/70 ορίζει ως χρόνο ενάρξεως της ισχύος της την ημέρα της δημοσιεύσεώς της στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, ήτοι την 10η Ιουλίου 1999.

13. Τα κράτη μέλη υποχρεούνται, κατά το άρθρο 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 1999/70, να «θέ[σουν] σε ισχύ τις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις που είναι απαραίτητες για να συμμορφωθούν με την παρούσα οδηγία το αργότερο στις 10 Ιουλίου 2001» ή να διασφαλίσουν, το αργότερο κατ’ αυτή την ημερομηνία, «ότι οι κοινωνικοί εταίροι λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα μέσω συμφωνίας». Αν προς τούτο απαιτείται διαβούλευση με τους κοινωνικούς εταίρους, κατά το άρθρο 2, παράγραφος 2, της οδηγίας, μπορεί να παρασχεθεί στα κράτη μέλη πρόσθετη προθεσμία ενός έτους κατ’ ανώτατο όριο, προκειμένου να ληφθούν υπόψη ιδιαίτερες δυσχέρειες ή εφαρμογή μέσω συλλογικής συμβάσεως. Στην περίπτωση πάντως της Ιρλανδίας δεν έγινε χρήση αυτής της δυνατότητας.

9 — Δέκατη έβδομη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 1999/70.

10 — Σημείο 10 των γενικών παρατηρήσεων της συμφωνίας-πλασίου για την εργασία ορισμένου χρόνου. Βλ. επίσης το τρίτο εδάφιο του προοιμίου αυτής της συμφωνίας-πλασίου.

14. Εκτός από την οδηγία 1999/70 και τη συμφωνία-πλαίσιο, πρέπει ακόμη να επισημανθούν οι κοινωνικές διατάξεις της Συνθήκης ΕΚ, ιδίως δε το άρθρο 137 ΕΚ και το άρθρο 139 ΕΚ.

15. Το άρθρο 137 ΕΚ έχει αποσπασματικώς ως ακολούθως:

«1) Προκειμένου να υλοποιήσει τους στόχους του άρθρου 136, η Κοινότητα υποστηρίζει και συμπληρώνει τη δράση των κρατών μελών στους ακόλουθους τομείς:

[...]

β) όροι εργασίας,

[...]

2) Για τον σκοπό αυτό, το Συμβούλιο:

[...]

β) δύναται να θεσπίζει, στους τομείς που αναφέρονται στα στοιχεία α' έως θ' της παραγράφου 1, μέσω οδηγιών, τις ελάχιστες προδιαγραφές οι οποίες εφαρμόζονται σταδιακά, λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών και των τεχνικών ρυθμίσεων που υφίστανται σε κάθε κράτος μέλος. Στις οδηγίες αυτές αποφεύγεται η επιβολή διοικητικών, οικονομικών και νομικών εξαναγκασμών, οι οποίοι θα παρεμπόδιζαν τη δημιουργία και την ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

[...]

5) Οι διατάξεις του παρόντος άρθρου δεν εφαρμόζονται στις αμοιβές, στο δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, στο δικαίωμα για απεργία ή στο δικαίωμα για ανταπεργία (λοκ-άουτ).»

16. Εξάλλου, το άρθρο 139 ΕΚ ορίζει, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα:

«1. Ο διάλογος μεταξύ κοινωνικών εταίρων σε κοινοτικό επίπεδο μπορεί να οδηγήσει, εφόσον οι κοινωνικοί εταίροι το επιθυμούν, στη σύναψη συμβατικών σχέσεων, συμπεριλαμβανομένων των συμφωνιών.

2. Οι συμφωνίες που συνάπτονται σε κοινοτικό επίπεδο υλοποιούνται, είτε σύμφωνα με τις διαδικασίες και πρακτικές των

ενδιαφερομένων κοινωνικών εταίρων και κρατών μελών, είτε, σε τομείς που εμπύπτουν στο άρθρο 137, όταν το ζητούν από κοινού τα υπογράφοντα μέρη, με απόφαση του Συμβουλίου που λαμβάνεται μετά από πρόταση της Επιτροπής.

[...]»

B — Εθνικό δίκαιο

Νόμος του 2003 για την προστασία εργαζομένων στην περίπτωση εργασίας ορισμένου χρόνου

17. Η οδηγία 1999/70 μεταφέρθηκε στο ιρλανδικό δίκαιο με τον νόμο 29 του έτους 2003 για την προστασία εργαζομένων στην περίπτωση εργασίας ορισμένου χρόνου¹¹ (στο εξής: νόμος του 2003). Ο νόμος αυτός άρχισε να ισχύει στις 14 Ιουλίου 2003.

18. Από το άρθρο 6, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, παράγραφος 1, του νόμου του 2003 συνάγεται ότι εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου δεν επιτρέπεται να τυγχάνουν δυσμενέστερης μεταχειρίσεως από αντίστοιχους εργαζομένους αορίστου

χρόνου, όσον αφορά τους όρους απασχολήσεώς τους, περιλαμβανομένης της αμοιβής και των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων τους. Ως προς τις παροχές γήρατος, πάντως, η απαγόρευση της δυσμενέστερης μεταχειρίσεως κατά το άρθρο 6, παράγραφος 5, του νόμου του 2003 ισχύει μόνο για εργαζομένους ορισμένου χρόνου, των οποίων ο συνήθης εβδομαδιαίος χρόνος εργασίας δεν είναι λιγότερος από το 20 % του συνήθους χρόνου εργασίας ενός αντίστοιχου εργαζομένου αορίστου χρόνου.

19. Από το άρθρο 9, παράγραφος 1, του νόμου του 2003 συνάγεται ότι η σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου ενός εργαζομένου, ο οποίος κατά το χρονικό σημείο θεσπίσεως του νόμου του 2003 ή μετέπειτα έχει συμπληρώσει το τρίτο έτος συνεχούς απασχολήσεως σε έναν εργοδότη, μπορεί να παραταθεί μόνο μια φορά και, κατ' ανώτατο όριο, για ένα έτος. Κατά το άρθρο 9, παράγραφος 3, αυτού του νόμου, όροι συμβάσεως ορισμένου χρόνου που αντιβαίνουν στην παράγραφο 1 δεν παράγουν αποτελέσματα¹², η δε σύμβαση εργασίας λογίζεται συναφθείσα για αόριστο χρόνο.

20. Ο εργοδότης μπορεί να παρεκκλίνει από τους εν λόγω κανόνες των άρθρων 6 και 9 του νόμου του 2003 μόνον όταν αυτό υπαγορεύεται από αντικειμενικούς λόγους¹³. Ποιοι λόγοι μπορούν να θεωρούνται αντικειμενικοί ορίζεται λεπτομερέστερα στο άρθρο 7 αυτού του νόμου.

12 — Στη διάταξη περί παραπομπής εκτίθεται ότι αντιβαίνουσα προς το άρθρο 9, παράγραφος 1, του νόμου του 2003 συμφωνία για τη λήξη ισχύος της συμβάσεως μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα ή με την επέλευση ορισμένου γεγονότος είναι «void ab initio» (ex tunc άκυρη).

13 — Βλ. το άρθρο 6, παράγραφος 2, και το άρθρο 9, παράγραφος 4, του νόμου του 2003.

11 — Protection of Employees (Fixed-Term Work) Act 2003.

21. Κατά το άρθρο 14 του νόμου του 2003, αξίωση στρεφόμενη κατά εργοδότη, με την οποία προβάλλεται παραβίαση αυτού του νόμου, πρέπει να υποβάλλεται σε πρώτο βαθμό σε έναν επίτροπο δικαιωμάτων, τον αποκαλούμενο «Rights Commissioner»¹⁴. Η σχετική προσφυγή μπορεί να ασκηθεί από τον ίδιο τον εργαζόμενο ή —με τη συναίνεσή του— από τη συνδικαλιστική οργάνωση στην οποία αυτός ανήκει. Ο Rights Commissioner αποφασίζει επί της προσφυγής κατόπιν ακροάσεως των διαδίκων και μπορεί να διατάξει τα προβλεπόμενα στο άρθρο 14, παράγραφος 2, του νόμου μέτρα. Δικαιούται, μεταξύ άλλων, να υποχρεώσει τον εργοδότη σε καταβολή χρηματικής αποζημίωσης έως κατ' ανώτατο όριο το διπλάσιο των ετήσιων αποδοχών του καταγγέλλοντος.

22. Το άρθρο 15 του νόμου του 2003 προβλέπει ότι οι διάδικοι μπορούν να ασκήσουν έφεση κατά της απόφασης του Rights Commissioner ενώπιον του Labour Court. Στη συνέχεια, κατά της απόφασης του Labour Court μπορεί να ασκηθεί αναίρεση, περιοριζόμενη σε νομικά ζητήματα, ενώπιον του High Court. Η απόφαση του High Court είναι οριστική και αμετάκλητη.

23. Κατά τα στοιχεία που παρέχει το αιτούν δικαστήριο, τόσο ο Rights Commissioner όσο και το Labour Court έχουν εξουσία να αποφασίζουν μόνο καθόσον τους έχει

παρασχεθεί σχετική αρμοδιότητα από τον νόμο. Κανένας από τους δύο δεν έχει ρητώς αρμοδιότητα να αποφαινεται επί αξιώσεως στηριζόμενης σε διάταξη αμέσου αποτελέσματος του κοινοτικού δικαίου, εκτός αν αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής διατάξεων, οι οποίες παρέχουν αρμοδιότητα στον Rights Commissioner ή στο Labour Court.

Ιδιομορφίες του ιρλανδικού δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου

24. Με την αίτησή του για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει εξάλλου τις ακόλουθες ιδιομορφίες του ιρλανδικού δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου.

25. Στην Ιρλανδία, οι εργαζόμενοι στο δημόσιο προσλαμβάνονται είτε ως μόνιμοι είτε ως έκτακτοι.

26. Η πρόσληψη των μονίμων γίνεται μόνο με γενικό διαγωνισμό, απαγορεύεται δε ο διορισμός εργαζομένων ορισμένου χρόνου σε θέσεις μονίμων. Η πρόσληψη εκτάκτων, αντιθέτως, γίνεται είτε με γενικό διαγωνισμό είτε με επιτόπιες προσλήψεις και μπορεί επίσης να είναι ορισμένου χρόνου.

27. Οι διατάξεις που διέπουν τα δικαιώματα για συντάξεις του δημοσίου στην Ιρλανδία

14 — Οι Rights Commissioners διορίζονται από τον αρμόδιο υπουργό και τα καθήκοντά τους μπορούν να συγκριθούν μάλλον με αυτά ενός ανεξάρτητου επιδιαιτητή του Δημοσίου. Υπάρχουν στην ιρλανδική «Labour Relations Commission» (επιτροπή για τις σχέσεις εργασίας). Ανάλογα με το σχετικό νομικό έρεισμα, οι αποφάσεις τους είναι δεσμευτικές ή έχουν απλώς χαρακτήρα μη δεσμευτικής συστάσεως. Βλ., επί παραδείγματι, αναλυτικότερα ως προς το έργο των Rights Commissioners στο πλαίσιο εργατικών διαφορών, στην ιστοσελίδα του Διαδικτύου <http://www.lrc.ie/eiten> (τελευταία αναζήτηση στις 14 Νοεμβρίου 2007).

προβλέπουν διαφορετικά συστήματα για τους μονίμους δημοσίους υπαλλήλους και τους εκτάκτους. Υπάρχουν επίσης σημαντικές διαφορές στις διατάξεις που εφαρμόζονται για τις απολύσεις μονίμων δημοσίων υπαλλήλων και εκτάκτων υπαλλήλων. Η πρακτική συνέπεια των διαφορών αυτών είναι ότι η θέση εργασίας των μονίμων δημοσίων υπαλλήλων είναι πολύ πιο ασφαλής απ' ό,τι αυτή των εκτάκτων. Άλλες διαφορές, αντιθέτως, που υφίσταντο προηγουμένως, όπως για παράδειγμα σε σχέση με την ασφάλιση ασθενείας, έχουν εν τω μεταξύ καταργηθεί.

III — Τα πραγματικά περιστατικά και η διαφορά της κύριας δίκης

28. Η IMPACT είναι μια συνδικαλιστική οργάνωση που εκπροσωπεί τα συμφέροντα των εργαζομένων στο δημόσιο στην Ιρλανδία. Στη διαφορά της κύριας δίκης, η IMPACT στρέφεται, ως εκπρόσωπος 91 συνολικώς από τα μέλη της, κατά διαφόρων ιρλανδικών υπουργείων, στα οποία τα οικεία μέλη της (στο εξής: επίσης, προσφεύγοντες) απασχολούνται ή απασχολούνταν ως έκτακτοι υπάλληλοι βάσει διαδοχικών σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου διαφορετικής διάρκειας.

29. Οι συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου των προσφευγόντων άρχισαν όλες πριν από τις 14 Ιουλίου 2003 και συνεχίστηκαν πέραν αυτού του χρονικού σημείου. Μερικοί από τους προσφεύγοντες απασχολήθηκαν αδιαλείπτως λιγότερο από τρία έτη στα διάφορα υπουργεία και κατά συνέπεια περιορίζουν τις απαιτήσεις τους στους ίδιους όρους απασχολήσεως με αυτούς των

αντίστοιχων εργαζομένων αορίστου χρόνου. Άλλοι προσφεύγοντες απασχολήθηκαν αδιαλείπτως πλέον των τριών ετών και ζητούν όχι μόνον ίδιους όρους απασχολήσεως, αλλά επιπλέον συμβάσεις εργασίας αορίστου χρόνου.

30. Ο λόγος για τον οποίο προτιμήθηκαν συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου ήταν είτε διότι επρόκειτο για κάλυψη προσωρινών αναγκών είτε διότι δεν είχε εξασφαλιστεί η χρονικώς απεριόριστη χρηματοδότηση για τις αντίστοιχες θέσεις εργασίας. Κατά γενική πρακτική των οικείων υπουργείων, οι συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου ανανεώθηκαν κάθε φορά για χρονικά διαστήματα από 12 έως 24 μήνες. Πάντως, αμέσως πριν από την έναρξη ισχύος του νόμου του 2003, το υπουργείο εξωτερικών παρέτεινε τις συμβάσεις εργασίας μερικών από τους προσφεύγοντες για χρονικά διαστήματα ορισμένου χρόνου διάρκειας έως οκτώ ετών.

31. Ενώπιον της Rights Commissioner, οι προσφεύγοντες, εκπροσωπούμενοι από την IMPACT, ισχυρίστηκαν ότι εθίγη το δικαίωμά τους για ίση μεταχείριση, λόγω του ότι, ιδίως, δεν έτυχαν της ίδιας αμοιβής και των ίδιων συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων με τους μονίμους δημοσίους υπαλλήλους. Κατά την άποψη των προσφευγόντων, οι μόνιμοι δημόσιοι υπάλληλοι αποτελούν τους αντίστοιχους εργαζομένους αορίστου χρόνου. Εξάλλου, οι προσφεύγοντες προέβαλαν την αιτίαση ότι η κατ' επανάληψη για ορισμένο χρόνο ανανέωση των συμβάσεών τους εργασίας ορισμένου χρόνου από τα οικεία υπουργεία ήταν καταχρηστική.

32. Για το χρονικό διάστημα από τις 10 Ιουλίου 2001 έως τις 14 Ιουλίου 2003 — αυτό είναι το χρονικό διάστημα από την εκπνοή της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 1999/70 στο εσωτερικό δίκαιο έως την μεταφορά της στο ιρλανδικό δίκαιο—, οι προσφεύγοντες στήριξαν τις αξιώσεις τους στις ρήτρες 4 και 5 της συμφωνίας-πλαisiού και επικαλέστηκαν το άμεσο αποτέλεσμα τους. Για τον μετά τις 14 Ιουλίου 2003 χρόνο, οι προσφεύγοντες επικαλέστηκαν το άρθρο 6 του νόμου του 2003.

33. Τα οικεία υπουργεία αμφισβήτησαν την αρμοδιότητα της Rights Commissioner να αποφανθεί επί της προσφυγής, καθόσον αυτή στηρίζεται στην οδηγία 1999/70. Κατά την άποψή τους, οι Rights Commissioners μπορούν να αποφαινούνται μόνον επί προσφυγών, με τις οποίες προβάλλεται παράβαση των σχετικών διατάξεων του εθνικού δικαίου. Επικουρικώς, τα υπουργεία προέβαλαν ότι οι ρήτρες 4 και 5 της συμφωνίας-πλαisiού δεν είναι απαλλαγμένες αιρέσεων και αρκούντως ακριβείς και ότι, ως εκ τούτου, οι ιδιώτες δεν μπορούν να τις επικαλούνται ενώπιον εθνικών δικαστηρίων. Επιπλέον, κατά τη ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαisiού, ο εργαζόμενος ορισμένου χρόνου δεν δικαιούται της ίδιας αμοιβής και της ίδιας καταβολής συντάξεως όπως ο αντίστοιχος εργαζόμενος αορίστου χρόνου.

34. Η Rights Commissioner έκρινε ότι έχει αρμοδιότητα και ως προς το χρονικό διάστημα μεταξύ της λήξεως της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 1999/70 και της ημερομηνίας μεταφοράς της στο εσωτερικό δίκαιο στην Ιρλανδία. Επιπλέον, έλαβε ως βάση ότι η εμπεριεχόμενη στη ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαisiού αρχή της

απαγορεύσεως των διακρίσεων όσον αφορά τους όρους απασχολήσεως περιλαμβάνει επίσης την αμοιβή και τα δικαιώματα συντάξεως. Η ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαisiού έχει άμεσο αποτέλεσμα, η ρήτρα 5 όμως όχι.

35. Κατά συνέπεια, η Rights Commissioner έκρινε βάσιμους μόνο τους ισχυρισμούς των προσφευγόντων που δεν στηρίζονται στη ρήτρα 5 της συμφωνίας-πλαisiού. Κατά την εκτίμησή της, τα υπουργεία, συνάπτοντας με τους προσφεύγοντες συμβάσεις προβλέπουσες όρους απασχολήσεως δυσμενέστερους από εκείνους των αντίστοιχων εργαζομένων αορίστου χρόνου, προσέβαλαν τα δικαιώματά τους που πηγάζουν τόσο από το εθνικό δίκαιο όσο και από την οδηγία 1999/70. Η Rights Commissioner έκρινε εν προκειμένω ότι αντίστοιχοι εργαζόμενοι αορίστου χρόνου είναι οι μόνιμοι δημόσιοι υπάλληλοι.

36. Στηριζόμενη στο άρθρο 14, παράγραφος 2, του νόμου του 2003, η Rights Commissioner επιδίκασε χρηματικές αποζημιώσεις στους προσφεύγοντες, οι οποίες κατά περίπτωση ανήλθαν σε 2 000 έως 40 000 ευρώ. Επιπλέον, υποχρέωσε τα επί μέρους υπουργεία να εφαρμόσουν στους προσφεύγοντες όρους απασχολήσεως όμοιους με αυτούς που ισχύουν για τους αντίστοιχους εργαζομένους αορίστου χρόνου. Τέλος, ως προς ορισμένους των προσφευγόντων, η Rights Commissioner δέχθηκε ότι δικαιούνται να ζητήσουν σύναψη συμβάσεων εργασίας αορίστου χρόνου που να προβλέπουν όρους που να μην είναι δυσμενέστεροι από εκείνους που ισχύουν για αντίστοιχους εργαζομένους αορίστου χρόνου.

37. Τα οικεία υπουργεία εφείβαν την απόφαση της Rights Commissioner ενώπιον του Labour Court Dublin. Η IMPACT άσκησε αντέφεση κατά της απόφασης της Rights Commissioner, καθόσον με αυτή έγινε δεκτό ότι η ρήτρα 5 της συμφωνίας-πλαisiού δεν έχει απ' ευθείας εφαρμογή.

IV — Η αίτηση για την έκδοση προδικαστικής απόφασης και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

38. Με διάταξη της 12ης Ιουνίου 2006, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 19 Ιουνίου 2006, το Labour Court του Δουβλίνου ανέστειλε τη διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα για την έκδοση προδικαστικής απόφασης:

«1) Υποχρεώνει το κοινοτικό δίκαιο (και ειδικότερα η αρχή της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας) τους Rights Commissioners και το Labour Court, όταν εκδικάζουν, σε πρώτο βαθμό, υπόθεση δυνάμει διατάξεως του εθνικού δικαίου, ή έφεση κατά τέτοιας απόφασης, να εφαρμόζουν απευθείας εφαρμοστέα διάταξη της οδηγίας 1999/70 [...] σε περιπτώσεις που:

— ο Rights Commissioner και το Labour Court δεν έχουν ρητώς αρμοδιότητα προς τούτο βάσει του εθνικού δικαίου του κράτους μέλους περιλαμβανομένων και των διατάξεων του εθνικού νόμου που μεταφέρει την οδηγία στο εσωτερικό δίκαιο,

— οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να προσφύγουν στο High Court προβάλλοντας την παράλειψη του εργοδότη τους να εφαρμόσει την οδηγία στην περίπτωσή τους και

— οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να προσφύγουν ενώπιον του αρμοδίου τακτικού δικαστηρίου κατά του κράτους μέλους και να ζητήσουν αποζημίωση για τη ζημία που υπέστησαν από την παράλειψη του κράτους μέλους να μεταφέρει εμπροθέσμως την οδηγία στο εσωτερικό δίκαιο;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα:

α) Είναι η ρήτρα 4, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαisiού [...] αρκούντως

ακριβής και απαλλαγμένη αιρέσεων ώστε να μπορούν να την επικαλούνται οι ενδιαφερόμενοι ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων;

— σε όλες τις προηγούμενες περιπτώσεις η σύμβαση ανανεώθηκε για μικρότερες περιόδους και ο εργοδότης έχει ανάγκη των υπηρεσιών του εργαζομένου για μεγαλύτερη περίοδο,

β) Είναι η ρήτρα 5, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαισίου [...] ακούντως ακριβής και απαλλαγμένη αιρέσεων ώστε να μπορούν να την επικαλούνται οι ενδιαφερόμενοι ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων;

— η ανανέωση για την παρατεταμένη αυτή περίοδο έχει ως αποτέλεσμα την παράκαμψη της εφαρμογής στον ενδιαφερόμενο των ευεργετικών διατάξεων της ρήτρας 5 της συμφωνίας-πλαισίου όταν αυτή έχει πλέον μεταφερθεί στο εσωτερικό δίκαιο και

3) Λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως του Δικαστηρίου στο πρώτο ερώτημα και στο δεύτερο ερώτημα, στοιχείο β΄:

— η ανανέωση δεν υπαγορεύεται από αντικειμενικούς λόγους άσχετους με την κατάσταση του εργαζομένου ως εργαζομένου ορισμένου χρόνου;

4) Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα ή στο δεύτερο ερώτημα:

εμποδίζει η ρήτρα 5, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαισίου [...] τα κράτη μέλη υπό την ιδιότητα του εργοδότη να ανανεώσουν σύμβαση απασχολήσεως ορισμένου χρόνου μέχρι οκτώ έτη κατά την περίοδο μετά την ημερομηνία κατά την οποία η οδηγία έπρεπε να μεταφερθεί στο εσωτερικό δίκαιο και πριν από τη θέσπιση του εθνικού νόμου για τη μεταφορά της, οσάκις:

υποχρεώνει κάποια διάταξη του κοινοτικού δικαίου (και ειδικότερα η υποχρέωση ερμηνείας του εθνικού δικαίου σύμφωνα με το γράμμα και τους σκοπούς της οδηγίας ώστε να επιτυγχάνεται το αποτέλεσμα που επιδιώκει η οδηγία) τον Rights Commissioner και το Labour Court να ερμηνεύουν διατάξεις του εθνικού δικαίου που θεσπίστηκαν

για τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο της οδηγίας 1999/70 [...] κατά την έννοια ότι εφαρμόζεται αναδρομικώς από την ημερομηνία κατά την οποία η οδηγία έπρεπε να έχει μεταφερθεί στο εσωτερικό δίκαιο οσάκις:

- η διατύπωση της διάταξης εθνικού δικαίου δεν αποκλείει ρητά τέτοια ερμηνεία, αλλά

- κανόνες του εθνικού δικαίου περί ερμηνείας των νόμων αποκλείει την αναδρομική εφαρμογή εκτός αν υπάρχει σαφής και αναμφισβήτητη διάταξη περί του αντιθέτου;

- 5) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ή στο τέταρτο ερώτημα:

ο όρος “συνθήκες [όροι] απασχόλησης” που περιέχει η ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαisiού [...] περιλαμβάνει τους όρους συμβάσεως απασχολήσεως τους σχετικούς με τις αμοιβές και τις συντάξεις;»

39. Στην ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία, κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις και διατύπωσαν προφορικώς τις απόψεις τους, εκτός από την IMPACT και τα καθών στη διαφορά της κύριας δίκης υπουργεία, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Επιπροσθέτως, η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών κατέθεσε γραπτές παρατηρήσεις.

V — Εκτίμηση

A — Επί του πρώτου ερωτήματος: Υποχρέωση εφαρμογής διατάξεων άμεσου αποτελέσματος του κοινοτικού δικαίου ελλείψει ρητώς παρεχόμενης αρμοδιότητας

Προκαταρκτική παρατήρηση

40. Με το πρώτο του ερώτημα, το Labour Court ερωτά κατ’ ουσίαν αν ένα εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να προβεί στην εφαρμογή διατάξεων του κοινοτικού δικαίου που έχουν άμεσο αποτέλεσμα, όταν ναι μεν στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου δεν του παρέχεται προς τούτο ρητώς αρμοδιότητα, έχει όμως αρμοδιότητα να εφαρμόζει εθνικό νόμο θεσπισθέντα για τη μεταφορά αυτών των διατάξεων στο εθνικό δίκαιο, ο δε ιδιώτης δεν θα μπορούσε άλλως να επικαλεσθεί άμεσα

αυτές τις διατάξεις παρά μόνον ενώπιον άλλων εθνικών δικαστηρίων και υπό λιγότερο ευνοϊκούς όρους.

41. Το ερώτημα αυτό μπορεί εκ πρώτης όψεως να εμφανίζεται ως παράδοξο. Για την καλύτερη κατανόησή του, είναι αναγκαία μια επισκόπηση του συστήματος των δικαστικών αρμοδιοτήτων στην Ιρλανδία.

42. Στην Ιρλανδία, σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέχει το αιτούν δικαστήριο, οι Rights Commissioners και το Labour Court μπορούν να επιλαμβάνονται μιας διαφοράς μόνον εφόσον τους έχει παρασχεθεί ρητώς αρμοδιότητα με νόμο. Εντούτοις, ούτε οι μὲν ούτε το δε έχουν ρητώς αρμοδιότητα να αποφαινούνται επί αξιώσεων που στηρίζονται σε διάταξη του κοινοτικού δικαίου η οποία έχει άμεσο αποτέλεσμα, εκτός αν η διάταξη αυτή περιλαμβάνεται στο πεδίο εφαρμογής κανόνων δικαίου, οι οποίοι παρέχουν αρμοδιότητα στους Rights Commissioners ή στο Labour Court.

43. Βάσει αυτών των δεδομένων, τα οικεία υπουργεία, υπό την ιδιότητα των καθόν στη διαφορά της κύριας δίκης, αμφισβήτησαν την αρμοδιότητα της Rights Commissioner και του Labour Court να αποφασίσουν επί των αιτημάτων των προσφευγόντων, καθόσον αυτά στηρίζονται άμεσα στην οδηγία 1999/70.

44. Αυτό το πρόβλημα αρμοδιότητας έχει ουσιαστική σημασία για το πριν από τις 14 Ιουλίου 2003 χρονικό διάστημα, κατά το οποίο η οδηγία 1999/70 δεν είχε ακόμη

μεταφερθεί στο ιρλανδικό δίκαιο. Πράγματι, ως προς αυτό ακριβώς το χρονικό διάστημα επικαλούνται οι προσφεύγοντες την εν λόγω οδηγία και την προσαρτημένη σ' αυτή συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου.

Η δικονομική αυτονομία των κρατών μελών και τα όριά της

45. Ούτε η οδηγία 1999/70 ούτε η συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου περιέχει ειδική ρύθμιση περί αρμοδιότητας επιλύσεως διαφορών που αφορούν αξιώσεις απορρέουσες από αυτές. Αντιθέτως, η ρήτρα 8, παράγραφος 5, της συμφωνίας-πλαισίου παραπέμπει ρητώς στη νομοθεσία, τις συλλογικές συμβάσεις και τις πρακτικές σε εθνικό επίπεδο.

46. Επομένως, ως βάση για την απάντηση στο ερώτημα που υποβλήθηκε στο δικαστήριο πρέπει να ληφθεί η αρχή της *δικονομικής αυτονομίας* των κρατών μελών¹⁵: Κατά πάγια νομολογία, ελλείψει σχετικής κοινοτικής νομοθεσίας, στην εσωτερική έννομη τάξη εκάστου κράτους μέλους εναπόκειται ο

15 — Επί της εννοίας της *δικονομικής αυτονομίας*, βλ. τις παρατεθείσες στην υποσημείωση 3 αποφάσεις Αδενέλερ κ.λπ. (σκέψη 95), Marrosu και Sardino (σκέψη 52) και Vassallo (σκέψη 37), επίσης δε τις αποφάσεις 7ης Ιανουαρίου 2004, C-201/02, Wells (Συλλογή 2004, σ. I-723, σκέψη 67), και της 28ης Ιουνίου 2007, C-1/06, Bonn Fleisch (Συλλογή 2007, σ. I-5609, σκέψη 41).

καθορισμός των αρμοδίων δικαστηρίων και η ρύθμιση των δικονομικών προϋποθέσεων των ενδίκων προσφυγών που σκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το κοινοτικό δίκαιο¹⁶.

47. Κατ' αρχήν, η δικονομική αυτονομία σημαίνει ότι δεν απόκειται στο Δικαστήριο να επεμβαίνει προς επίλυση ζητημάτων αρμοδιότητας, που ανακύπτουν στο πλαίσιο του εθνικού συστήματος δικαιοδοσιών, από τον νομικό χαρακτηρισμό ορισμένων εννόμων καταστάσεων που στηρίζονται στο κοινοτικό δίκαιο¹⁷.

48. Από την αρχή της ειλικρινούς συνεργασίας (άρθρο 10 ΕΚ) συνάγεται πάντως ότι τα κράτη μέλη —περιλαμβανομένων των εθνικών δικαστηρίων— υποχρεούνται, στο πλαίσιο της δικονομικής τους αυτονομίας, να διασφαλίζουν την ένδικη προστασία των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το κοινοτικό δίκαιο¹⁸. Τα κράτη μέλη έχουν σε κάθε περίπτωση την ευθύνη διασφάλισης

της αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων αυτών¹⁹.

49. Οι κανόνες αυτοί αποτελούν έκφραση της αρχής της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας, η οποία, κατά πάγια νομολογία, αποτελεί γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου και περιλαμβάνεται στα προστατευόμενα εντός της Κοινότητας θεμελιώδη δικαιώματα²⁰, πρέπει δε να τηρείται επίσης από τα κράτη μέλη στο πλαίσιο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου²¹.

50. Προς διασφάλιση όμως της αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων που απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο, πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα προσβάσεως των ιδιωτών στα εθνικά δικαστήρια. Η πρόσβαση αυτή εξαρτάται βασικά τόσο από τον καθορισμό των δικαστικών αρμοδιοτήτων όσο και από τις δικονομικές προϋποθέσεις ασκήσεως των παρεχομένων ενδίκων βοηθημάτων. Κατά τούτο, δεν υφίσταται ουσιώδης

16 — Αποφάσεις της 19ης Δεκεμβρίου 1968, 13/68, Salgoil (Συλλογή τόμος 1965-1968, σ. 825, συγκεκριμένα σ. 833), της 16ης Δεκεμβρίου 1976, 33/76, Rewe-Zentralfinanz (Συλλογή τόμος 1976, σ. 747, σκέψη 5), της 9ης Ιουλίου 1985, 179/84, Bozzetti (Συλλογή 1985, σ. 2301, σκέψη 17), της 14ης Δεκεμβρίου 1995, C-312/93, Peterbroeck (Συλλογή 1995, σ. 1-4599, σκέψη 12), της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, C-453/99, Courage και Crehan (Συλλογή 2001, σ. 1-6297, σκέψη 29), της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, C-224/01, Köbler (Συλλογή 2003, σ. 1-10239, σκέψη 46), της 13ης Μαρτίου 2007, C-432/05, Unibet (Συλλογή 2007, σ. 1-2271, σκέψη 39), και της 7ης Ιουνίου 2007, C-222/05 έως C-225/05, Van der Weerd κ.λπ. (Συλλογή 2007, σ. 1-4233, σκέψη 28).

17 — Αποφάσεις Bozzetti (παραπεθεία στην υποσημείωση 16, σκέψη 17), της 18ης Ιανουαρίου 1996, C-446/93, SEIM (Συλλογή 1996, σ. 1-73, σκέψη 32), της 17ης Σεπτεμβρίου 1997, C-54/96, Dorsch Consult (Συλλογή 1997, σ. 1-4961, σκέψη 40), της 22ας Μαΐου 2003, C-462/99, Connect Austria (Συλλογή 2003, σ. 1-5197, σκέψη 35), και Köbler (παραπεθεία στην υποσημείωση 16, σκέψη 47).

18 — Απόφαση Unibet (παραπεθεία στην υποσημείωση 16, σκέψη 38, σε συνδυασμό με τη σκέψη 39).

19 — Αποφάσεις Bozzetti (παραπεθεία στην υποσημείωση 16, σκέψη 17), SEIM (παραπεθεία στην υποσημείωση 17, σκέψη 32), Dorsch Consult (παραπεθεία στην υποσημείωση 17, σκέψη 40), Connect Austria (παραπεθεία στην υποσημείωση 17, σκέψη 35) και Köbler (παραπεθεία στην υποσημείωση 16, σκέψη 47).

20 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 15ης Μαΐου 1986, 222/84, Johnston (Συλλογή 1986, σ. 1651, σκέψεις 18 και 19), της 25ης Ιουλίου 2002, C-50/00 P, União de Pequeños Agricultores κατά Συμβουλίου (Συλλογή 2002, σ. 1-6677, σκέψη 39), και Unibet (παραπεθεία στην υποσημείωση 16, σκέψη 37). Όσον αφορά τη διασφάλιση της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας ως θεμελιώδους δικαιώματος, βλ. άρθρα 6 και 13 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (υπογραφή στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950) καθώς και το άρθρο 47, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ο οποίος διακηρύχθηκε στη Νίκαια στις 7 Δεκεμβρίου 2000, ΕΕ C 364, σ. 1).

21 — Βλ. επ' αυτού ιδίως απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2006, C-81/05, Cordero Alonso (Συλλογή 2006, σ. 1-7569, σκέψη 35). Υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 3ης Μαΐου 2007, C-303/05, Advocaten voor de Wereld (Συλλογή 2007, σ. 1-3633, σκέψη 45, όσον αφορά το δίκαιο της Ενώσεως), και άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

διαφορά μεταξύ κανόνων που αφορούν την αρμοδιότητα και κανόνων που αφορούν τη διαδικασία: Μια μη ευνοϊκώς διαμορφωθείσα διαδικασία μπορεί να δυσχεραίνει σημαντικά την πρόσβαση του ιδιώτη στα εθνικά δικαστήρια όπως ακριβώς μια μη ευνοϊκή ρύθμιση για τη αρμοδιότητα.

51. Τόσο οι αρμοδιότητες όσο και οι δικονομικές προϋποθέσεις σε σχέση με ένδικες προσφυγές που σκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το κοινοτικό δίκαιο δεν πρέπει να είναι λιγότερο ευνοϊκές απ' ό,τι αυτές που αφορούν παρόμοιες προσφυγές εσωτερικής φύσεως (*αρχή της ισοδυναμίας*) ούτε πρέπει να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικώς δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που έχουν απονεμηθεί από την κοινοτική έννομη τάξη (*αρχή της αποτελεσματικότητας*)²².

52. Βάσει αυτών των κριτηρίων της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας πρέπει να εξετασθεί αν σε περίπτωση όπως η υπό κρίση συνάδει προς το κοινοτικό δίκαιο η μη αναγνώριση αρμοδιότητας των ιρλανδικών δικαστηρίων εργατικών διαφορών (που αποτελούνται από τους Rights Commissioners και το Labour Court), όσον αφορά τις στηριζόμενες άμεσα στην οδηγία 1999/70 και στη συμφωνία-πλαίσιο αξιώσεις για το πριν από τις 14 Ιουλίου 2003 χρονικό διάστημα και η υποχρέωση των ενδιαφερομένων να προσφεύγουν ενώπιον

των τακτικών ιρλανδικών δικαστηρίων προς ικανοποίηση των αξιώσεών τους.

53. Συναφώς, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο, το οποίο έχει άμεση γνώση των δικονομικών προϋποθέσεων για την άσκηση ενδίκων βοηθημάτων στο πλαίσιο του εσωτερικού δικαίου, να εξετάσει αν τηρήθηκαν στη συγκεκριμένη περίπτωση οι αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας. Πάντως, για τους σκοπούς της εκτιμήσεως στην οποία θα πρέπει να προβεί το εθνικό δικαστήριο, το Δικαστήριο μπορεί να του παράσχει τα αναγκαία στοιχεία που έχουν σχέση με τις απαιτήσεις του κοινοτικού δικαίου²³.

Η αρχή της αποτελεσματικότητας

54. Κατ' αρχάς, όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, πρέπει να εξετασθεί μήπως θα καθίστατο πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικώς δυσχερής η άσκηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από την οδηγία 1999/70 και τη συμφωνία-πλαίσιο, αν δεν παρεχόταν στους ενδιαφερομένους για το πριν από τις 14 Ιουλίου 2003 χρονικό διάστημα η δυνατότητα προσβάσεως στα ιρλανδικά δικαστήρια εργατικών διαφορών, αλλ' ήταν υποχρεωμένοι να προσφύγουν ενώπιον των τακτικών ιρλανδικών δικαστηρίων.

22 — Πάγια νομολογία ως προς τις δικονομικές προϋποθέσεις. Βλ., μεταξύ άλλων, τις παρατεθείσες στην υποσημείωση 16 αποφάσεις Rewe-Zentralfinanz (σκέψη 5), Peterbroeck (σκέψη 12), Courage και Crehan (σκέψη 29), Unibet (σκέψη 43) και Van der Weerd (σκέψη 28).

23 — Αποφάσεις της 1ης Δεκεμβρίου 1998, C-326/96, Levez (Συλλογή 1998, σ I-7835, σκέψεις 39 και 40), και της 16ης Μαΐου 2000, C-78/98, Preston κ.λπ. (Συλλογή 2000, σ. I-3201, σκέψεις 49 και 50).

55. Το γεγονός ότι σε κράτος μέλος ορισμένες αξιώσεις δεν μπορούν να προβληθούν ενώπιον όλων των εθνικών δικαστηρίων, αλλά υπάγονται αποκλειστικώς στην αρμοδιότητα συγκεκριμένων δικαστηρίων, δεν συνιστά παραβίαση της αρχής της αποτελεσματικότητας. Αντιθέτως, εξειδίκευση στο πλαίσιο ενός δικαιοδοτικού συστήματος εξυπηρετεί ενδεχομένως εύλογες ανάγκες. Συμβάλλει στην όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερη οργάνωση της απονομής δικαιοσύνης και παρατηρείται υπό διάφορες μορφές σε πολλά κράτη μέλη.

56. Στο πλαίσιο της διαδικασίας ενώπιον των τακτικών ιρλανδικών δικαστηρίων είναι δυνατή, εν πάση περιπτώσει, η κατ' αρχήν άμεση επίκληση διατάξεων της οδηγίας 1999/70 και της συμφωνίας-πλαisiού. Πράγματι, σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέχει το αιτούν δικαστήριο, οι ενδιαφερόμενοι θα μπορούσαν να στραφούν κατά του Ιρλανδικού Δημοσίου υπό την ιδιότητά του ως εργοδότη τους και να ζητήσουν άμεσα την παροχή ένδικης προστασίας έναντι της προβαλλόμενης προσβολής των δικαιωμάτων που αντλούν από την οδηγία²⁴. Η ένδικη προστασία τους δεν θα ήταν παρεπόμενη, υπό την έννοια προβολής μόνον αξιώσεων αποζημίωσης κατά του Ιρλανδικού Δημοσίου λόγω καθυστερημένης μεταφοράς της οδηγίας 1999/70 στο εσωτερικό δίκαιο²⁵.

57. Η υπό κρίση υπόθεση χαρακτηρίζεται πάντως από την ιδιομορφία ότι οι προσφεύγοντες προβάλλουν τις απορρέουσες από το κοινοτικό δίκαιο αξιώσεις τους έναντι του εργοδότη τους τόσο για το πριν από τις 14 Ιουλίου 2003 —άρα πριν από τη μεταφορά της οδηγίας 1999/70 στο ιρλανδικό δίκαιο— όσο και για το μετέπειτα χρονικό διάστημα.

58. Βεβαίως, οι προσφεύγοντες στηρίζουν άμεσα στην οδηγία και τη συμφωνία-πλαisiού τις αξιώσεις τους για τον πριν από τις 14 Ιουλίου 2003 χρόνο, ενώ για το από της 14ης Ιουλίου 2003 χρονικό διάστημα στηρίζονται στον θεσπισθέντα για τη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο ιρλανδικό νόμο του 2003. Ανεξαρτήτως όμως αυτών των τυπικώς διαφορετικών νομικών ερεισμάτων, αξιώνουν ως εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου τόσο για τον πριν όσο και για τον μετά από τις 14 Ιουλίου 2003 χρόνο την ίδια προστασία, η οποία τελικώς ερείδεται και πάλι στην οδηγία 1999/70.

59. Αν όμως είχαν τη δυνατότητα να επικαλεσθούν άμεσα την οδηγία 1999/70 για τον πριν από τη μεταφορά της στο εσωτερικό δίκαιο χρόνο μόνον ενώπιον των τακτικών ιρλανδικών δικαστηρίων, όχι όμως ενώπιον των ιρλανδικών δικαστηρίων εργατικών διαφορών, τότε θα ήταν εκ των πραγμάτων αναγκασμένοι να κινηθούν δύο παράλληλες διαδικασίες προκειμένου να επιτύχουν τη προστασία που δικαιούνται δυνάμει του κοινοτικού δικαίου: την πρώτη ενώπιον

24 — Στη σκέψη 51 της διατάξεως περί παραπομπής εκτίθενται σχετικά τα εξής: «[...] [t]he Complainants could proceed against the State as their employer before a Court of competent jurisdiction claiming redress for the alleged infringement of their rights under the Directive [...]». Βλ. επίσης τη δεύτερη περίπτωση του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος.

25 — Τέτοιου είδους αξιώσεις αναγνωρίζονται κατά πάγια νομολογία αρχής γενομένης από της αποφάσεως της 19ης Νοεμβρίου 1991, C-6/90 και C-9/90, Francovich κ.λπ. (Συλλογή 1991, σ. I-5357).

των τακτικών δικαστηρίων για το χρονικό διάστημα έως την —καθυστερημένη— μεταφορά της οδηγίας στο ιρλανδικό δίκαιο και τη δεύτερη ενώπιον των δικαστηρίων εργατικών διαφορών για τον μετέπειτα χρόνο.

60. Τα καθών ιρλανδικά υπουργεία αντιτάσσουν ότι οι προσφεύγοντες θα είχαν μπορέσει να αποφύγουν μια τέτοια διπλή επιβάρυνση, αν είχαν εξ αρχής προσφύγει μόνο στα τακτικά ιρλανδικά δικαστήρια. Ισχυρίζονται ότι η αρμοδιότητα των τακτικών ιρλανδικών δικαστηρίων είναι συντρέχουσα²⁶ και ότι οι ενδιαφερόμενοι δεν ήταν υποχρεωμένοι να προσφύγουν στον Rights Commissioner και στο Labour Court για το από της 14ης Ιουλίου 2003 χρονικό διάστημα. Αντιθέτως, είχαν τη δυνατότητα να προβάλουν όλες τις αξιώσεις τους ενώπιον των τακτικών ιρλανδικών δικαστηρίων, ανεξαρτήτως του αν αυτές αφορούν το πριν ή το μετά από τις 14 Ιουλίου 2003 χρονικό διάστημα.

61. Η IMPACT αντέκρουσε μετ' επιτάσεως τους τελευταίους αυτούς ισχυρισμούς κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση. Κατά την άποψη της IMPACT, η αρμοδιότητα των ιρλανδικών δικαστηρίων εργατικών διαφορών είναι υποχρεωτική βάσει του νόμου του 2003. Εν πάση περιπτώσει, η προσφυγή στα τακτικά δικαστήρια για διαφορές αφορώσες εργασία ορισμένου χρόνου δεν είχε μέχρι τούδε, από πρακτικής απόψεως, καμία συνέπεια.

26 — Κατά την άποψη των καθών ιρλανδικών υπουργείων, ο συντρέχων χαρακτήρας της αρμοδιότητας αυτής προκύπτει από το άρθρο 14 του νόμου του 2003, κατά το οποίο ο εργαζόμενος μπορεί να υποβάλει καταγγελία στην Rights Commissioner «An employee [...] may present a complaint to a Rights Commissioner [...]» (η υπογράμμιση δική μου).

62. Δεν απόκειται στο Δικαστήριο να λάβει θέση επί των διαφορών αυτών ως προς την ερμηνεία του εσωτερικού δικαίου. Πράγματι, εναπόκειται στο Δικαστήριο να λαμβάνει υπόψη, στο πλαίσιο της κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ των κοινοτικών και των εθνικών δικαστηρίων, το πραγματικό και νομοθετικό πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσονται τα προδικαστικά ερωτήματα, όπως τα εξειδικεύει η απόφαση του αιτούντος δικαστηρίου²⁷. Από τη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι η αρμοδιότητα των ιρλανδικών δικαστηρίων εργατικών διαφορών, κατά τον νόμο του 2003, είναι υποχρεωτική²⁸.

63. Υπ' αυτές τις συνθήκες, πρέπει να ληφθεί ως βάση ότι οι ενδιαφερόμενοι θα έπρεπε όντως να διεξαγάγουν δύο δίκες ενώπιον διαφορετικών δικαστηρίων, προκειμένου να απολαύσουν πλήρως της προστασίας που δικαιούνται ως εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου κατά την οδηγία 1999/70 και τη συμφωνία-πλαίσιο. Μια τέτοια διπλή επιβάρυνση με δύο δίκες, και με τις ιδιομορφίες και τους κινδύνους που συνδέονται εκάστοτε με αυτές, θα δυσχέρανε υπερμέτρως την υλοποίηση της εξασφαλιζόμενης σ' αυτούς, ως εργαζομένους ορισμένου χρόνου,

27 — Αποφάσεις της 29ης Απριλίου 2004, C-482/01 και C-493/01, Ορφανόπουλος και Oliveri (Συλλογή 2004, σ. I-5257, σκέψη 42), της 30ης Ιουνίου 2005, C-28/04, Tod's (Συλλογή 2005, σ. I-5781, σκέψη 14), και της 12ης Ιανουαρίου 2006, C-246/04, Turn- und Sportunion Waldburg (Συλλογή 2006, σ. I-589, σκέψη 21).

28 — Βλ., μεταξύ άλλων, τη σκέψη 21 της διατάξεως περί παραπομπής, όπου εκτίθεται ότι καταγγελία στηριζόμενη στον νόμο του 2003 φέρεται σε πρώτο βαθμό ενώπιον ενός Rights Commissioner («Section 14 of the Act of 2003 provides that a complaint alleging a contravention of the Act shall be referred in the first instance to a Rights Commissioner», η υπογράμμιση δική μου). Για συντρέχουσα αρμοδιότητα, όπως ισχυρίζονται τα καθών υπουργεία, δεν γίνεται πουθενά λόγος στη διάταξη περί παραπομπής.

προστασίας. Αυτό δεν συνάδει με την αρχή της αποτελεσματικότητας.

64. Όμως, ακόμη κι αν η αρμοδιότητα των ιρλανδικών δικαστηρίων εργατικών διαφορών ήταν συντρέχουσα, θα έπρεπε εν πάση περιπτώσει να ληφθεί υπόψη ότι πρόκειται για *δικαστήρια* στα οποία ο ιρλανδός νομοθέτης έχει ειδικώς αναθέσει, στο πλαίσιο της μεταφοράς της οδηγίας 1999/70 στο εσωτερικό δίκαιο, την επίλυση των διαφορών εργατικού δικαίου που ανακύπτουν από συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου. Η προσφυγή ενώπιον ενός τέτοιου δικαιοδοτικού οργάνου ειδικώς επιφορτισμένου με την επίλυση αυτής της φύσεως διαφορών εξασφαλίζει πλήρη προστασία στους εργαζομένους ορισμένου χρόνου. Συναφώς, πρόκειται και πάλι για την ίδια προστασία, ανεξαρτητως του αν αυτή προκύπτει άμεσα ή μόνον έμμεσα — μέσω του εθνικού νόμου για τη μεταφορά στο εθνικό δίκαιο — από την οδηγία²⁹.

65. Ο διαχωρισμός των δικαιοδοτικών αρμοδιοτήτων αναλόγως με το αν πρόκειται για την εφαρμογή της οδηγίας ή του εθνικού νόμου για τη μεταφορά της στο εθνικό δίκαιο θα καθιστούσε οπωσδήποτε δυσχερέστερη την επίτευξη του βαθμού προστασίας που επιτάσσει το κοινοτικό δίκαιο. Θα αποδυναμωνόταν επίσης το άμεσο αποτέλεσμα του κοινοτικού δικαίου, το οποίο σε περίπτωση oligωρίας των εθνικών αρχών χρησιμεύει

29 — Διαφορά υφίσταται μόνο καθόσον ο εθνικός νόμος για τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο παρέχει ευρύτερη προστασία, που υπερβαίνει αυτή της οδηγίας και της συμφωνίας-πλαisiού.

ως μέσο πραγμάτωσης των δικαιωμάτων του ιδιώτη που απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο³⁰.

66. Η αρχή της αποτελεσματικότητας απαιτεί να υφίσταται ενώπιον των δικαστηρίων που είναι επιφορτισμένα με την εφαρμογή των διατάξεων για τη μεταφορά οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο δυνατότητα προβολής και εκείνων των δικαιωμάτων που απορρέουν άμεσα από αυτή την οδηγία, για την περίοδο πριν από τη μεταφορά της στην εσωτερική έννομη τάξη.

Η αρχή της ισοδυναμίας

67. Η αρχή της ισοδυναμίας αποτελεί έκφραση της γενικής αρχής της ισότητας και της απαγορεύσεως των διακρίσεων που επιτάσσει να μην αντιμετωπίζονται κατά διαφορετικό τρόπο όμοιες καταστάσεις ούτε καθ' όμοιο τρόπο διαφορετικές καταστάσεις, εκτός αν μια τέτοιου είδους αντιμετώπιση δικαιολογείται αντικειμενικώς³¹.

30 — Ειδικώς ως προς το άμεσο αποτέλεσμα διατάξεων οδηγιών, βλ. τις αποφάσεις της 5ης Απριλίου 1979, 148/78, Ratti (Συλλογή τόμος 1979/Ι, σ. 861, σκέψεις 21 και 22), και της 19ης Ιανουαρίου 1982, 8/81, Becker (Συλλογή 1982, σ. 53, σκέψεις 23 και 24).

31 — Ως προς την αρχή της ίσης μεταχείρισης, βλ. την πάγια νομολογία, μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 12ης Σεπτεμβρίου 2006, C-300/04, Eman και Sevinger (Συλλογή 2006, σ. I-8055, σκέψη 57), και της 11ης Σεπτεμβρίου 2007, C-227/04 P, Lindorfer κατά Συμβουλίου (Συλλογή 2007, σ. I-6767, σκέψη 63), καθώς και τις παρατηρήσεις στην υποσημείωση 21 αποφάσεις Cordero Alonso (σκέψη 37) και Advocaten voor de Wereld (σκέψη 56).

68. Τα ασκηθέντα από τους προσφεύγοντες ενώπιον των ιρλανδικών δικαστηρίων εργατικών διαφορών ένδικα βοηθήματα σκοπό έχουν, όπως εκτέθηκε ανωτέρω, την υλοποίηση της προστασίας που τους εγγυάται το κοινοτικό δίκαιο υπό την ιδιότητά τους ως εργαζομένων ορισμένου χρόνου³². Όπως μνημονεύθηκε ανωτέρω, πρόκειται συναφώς για την προστασία τόσο πριν όσο και μετά από τις 14 Ιουλίου 2003, η οποία ουσιαστικά είναι η ίδια και της οποίας έρεισμα αποτελεί η οδηγία 1999/70, ανεξαρτήτως του αν αυτή απορρέει άμεσα ή έμμεσα —μέσω του εθνικού νόμου για τη μεταφορά στο εθνικό δίκαιο— από την οδηγία.

69. Αν επομένως οι ενδιαφερόμενοι είναι αναγκασμένοι να προσφύγουν ενώπιον των τακτικών δικαστηρίων κατά του εργοδότη τους ζητώντας προστασία ενός μέρους των δικαιωμάτων τους —εκείνων που αφορούν το πριν από τις 14 Ιουλίου 2003 χρονικό διάστημα—, τότε —σε αντίθεση προς την άποψη των καθών υπουργείων— πρέπει να ελεγχθεί αν αυτή η δυνατότητα προσφυγής είναι ισοδύναμη με τα ένδικα βοηθήματα που μπορούν να ασκηθούν ενώπιον των δικαστηρίων εργατικών διαφορών. Πράγματι, αμφότερα τα είδη ενδίκων βοηθημάτων σκοπούν στην υλοποίηση της ίδιας απορρέουσας από την οδηγία προστασίας των εργαζομένων ορισμένου χρόνου, η δε αρχή της ισοδυναμίας επιβάλλει οι προϋποθέσεις για την άσκηση ενδίκου βοηθήματος στηριζόμενου άμεσα στην οδηγία να μην είναι λιγότερο ευνοϊκές απ' ό,τι για την άσκηση ενδίκου βοηθήματος στηριζόμενου στον εθνικό νόμο για τη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο.

70. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο πρέπει να εξετάσει τόσο το αντικείμενο όσο και τα ουσιαστικά χαρακτηριστικά των φερομένων ως παρόμοιων ενδίκων βοηθημάτων που προβλέπει το εσωτερικό δίκαιο. Πρέπει να αξιολογήσει τις εκάστοτε δικονομικές προϋποθέσεις στην όλη τους αλληλεξάρτηση, δηλαδή να λάβει υπόψη τη θέση των εφαρμοστέων στο σύνολο της διαδικασίας διατάξεων, καθώς επίσης την εξέλιξη της διαδικασίας και τις ιδιομορφίες της ενώπιον των διαφόρων εθνικών αρχών³³.

71. Η αρχή της ισοδυναμίας παραβιάζεται, παραδείγματος χάριν, όταν ο ιδιώτης που επικαλείται δικαίωμα απονεμόμενο από την κοινοτική έννομη τάξη υποβάλλεται σε πρόσθετα έξοδα ή υπόκειται σε πρόσθετες προθεσμίες απ' ό,τι αν προέβαλλε απλά μια αξίωση βάσει του εσωτερικού δικαίου³⁴.

72. Εν προκειμένω, σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέχει η διάταξη περί παραπομπής, υφίστανται σαφείς διαφορές μεταξύ των ενδίκων βοηθημάτων που μπορούν να ασκήσουν κατά του εργοδότη τους εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου, όπως είναι οι προσφεύγοντες, ενώπιον, αφενός, ενός Rights Commissioner ή του Labour Court και, αφετέρου, των τακτικών ιρλανδικών δικαστηρίων.

33 — Στο ίδιο πνεύμα, οι παρατεθείσες στην υποσημείωση 23 αποφάσεις Levez (σκέψεις 43 και 44) και Preston (σκέψεις 61 και 62).

34 — Βλ. και πάλι τις παρατεθείσες στην υποσημείωση 23 αποφάσεις Levez (σκέψη 51) και Preston (σκέψη 60).

32 — Βλ. ανωτέρω σημείο 58 των προτάσεών μου.

73. Συγκεκριμένα, εκτίθεται ότι οι διαδικασίες ενώπιον των τακτικών ιρλανδικών δικαστηρίων είναι περισσότερο αυστηρές ως προς την τήρηση των τύπων, είναι περιπλοκότερες, δαπανηρότερες και περισσότερο χρονοβόρες. Καταβάλλονται δικαστικά έξοδα, στην περίπτωση ήττας, υφίσταται κίνδυνος καταδίκης στα έξοδα, η δε εκπροσώπηση των διαδίκων δεν μπορεί να ανατεθεί σε συνδικαλιστικές οργανώσεις ή ενώσεις εργαζομένων, αλλά αποκλειστικώς σε δικηγόρους³⁵. Αντιθέτως, οι προσφυγές ενώπιον του Rights Commissioner και του Labour Court διέπονται από μια απλούστερη διαδικασία, στην οποία οι διάδικοι μπορούν να εκπροσωπηθούν από οποιονδήποτε επιθυμούν, ιδίως από συνδικαλιστική οργάνωση ή ένωση εργαζομένων, χωρίς να υποβάλλονται σε δαπάνες ή να υποχρεούνται στην καταβολή δικαστικών εξόδων.

74. Βεβαίως, τα καθόν ιρλανδικά υπουργεία αμφισβήτησαν εν μέρει ενώπιον του Δικαστηρίου αυτή την ανάλυση και αξιολόγηση του ιρλανδικού δικονομικού δικαίου. Εν προκειμένω, όμως, αρκεί να επισημανθεί ότι, στο πλαίσιο μιας αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, δεν απόκειται στο Δικαστήριο να κρίνει αν είναι ορθή η εκ μέρους του αιτούντος δικαστηρίου ερμηνεία εθνικών διατάξεων³⁶. Αντιθέτως, το Δικαστήριο οφείλει να λαμβάνει υπόψη, στο πλαίσιο της κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ των κοινοτικών και των εθνικών δικαστηρίων, το πραγματικό και νομοθετικό πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσονται τα

προδικαστικά ερωτήματα όπως τα εξειδικεύει η απόφαση περί παραπομπής³⁷.

75. Βάσει της αναλύσεως του αιτούντος δικαστηρίου, τα ένδικα βοηθήματα που μπορούν να ασκηθούν εν προκειμένω ενώπιον των τακτικών ιρλανδικών δικαστηρίων, θεωρούμενα συνολικώς, συνεπάγονται σαφώς περισσότερες δυσχέρειες απ' ό,τι αυτά που μπορούν να ασκηθούν ενώπιον του Rights Commissioner και του Labour Court. Ειδικότερα, συνεπάγονται, για πρόσωπα ευρισκόμενα στη θέση των προσφευγόντων της κύριας δίκης, μεγαλύτερο χρηματικό κίνδυνο και δεν παρέχουν τη δυνατότητα εκπροσωπήσεως μέσω συνδικαλιστικών οργανώσεων.

76. Επομένως, κατά την προβολή των στηριζομένων άμεσα στο κοινοτικό δίκαιο για τον πριν από τη μεταφορά της οδηγίας 1999/70 χρόνο αξιώσεών τους, οι προσφεύγοντες θα περιέρχονταν σε δυσμενέστερη θέση απ' ό,τι μετά το χρονικό αυτό σημείο, όσον αφορά την προβολή των στηριζομένων στον ιρλανδικό νόμο για τη μεταφορά της οδηγίας αξιώσεών τους.

77. Αν θεωρηθεί ότι η αρμοδιότητα των ιρλανδικών δικαστηρίων για τον μετά τις 14 Ιουλίου 2003 χρόνο είναι συντρέχουσα, μπορεί να υποστηριχθεί ότι εργαζόμενοι όπως οι προσφεύγοντες της κύριας δίκης περιέρχονται σε δυσμενέστερη θέση

35 — Ένα φυσικό πρόσωπο μπορεί πάντως, σύμφωνα με τη διάταξη περί παραπομπής, να παρίσταται επίσης αυτοπροσώπως ενώπιον δικαστηρίου.

36 — Αποφάσεις της 3ης Οκτωβρίου 2000, C-58/98, Corsten (Συλλογή 2000, σ. I-7919, σκέψη 24), Ορφανόπουλος και Oliveri (παραπεμπείσα στην υποσημείωση 27, σκέψη 42), και της 18ης Ιανουαρίου 2007, C-220/05, Auroux (Συλλογή 2007, σ. I-385, σκέψη 25).

37 — Βλ., συναφώς, την παρατεθείσα στην υποσημείωση 27 νομολογία.

επειδή —όπως μνημονεύθηκε σε μια άλλη αλληλουχία³⁸— είναι εκ των πραγμάτων αναγκασμένοι να κινήσουν δύο παράλληλες διαδικασίες προκειμένου να επιτύχουν τη προστασία που δικαιούνται δυνάμει του κοινοτικού δικαίου: την πρώτη ενώπιον των τακτικών δικαστηρίων για το χρονικό διάστημα έως την μεταφορά της οδηγίας 1999/70 στο εσωτερικό δίκαιο και τη δεύτερη ενώπιον των δικαστηρίων εργατικών διαφορών για τον μετέπειτα χρόνο. Αν, αντιθέτως, στήριζαν τις αξιώσεις τους μόνο στον νόμο του 2003 και όχι επιπροσθέτως στο κοινοτικό δίκαιο, τότε θα χρειαζόταν μια μόνον ένδικη διαδικασία, ενώπιον των ιρλανδικών δικαστηρίων εργατικών διαφορών.

78. Η δυσμενέστερη θέση των προσφευγόντων δεν μπορεί να δικαιολογηθεί με το επιχείρημα ότι πριν από τις 14 Ιουλίου 2003 δεν υφίστατο ιρλανδικός νόμος για τη μεταφορά της οδηγίας 1999/70 στο εσωτερικό δίκαιο που θα μπορούσε να θεμελιώσει την αρμοδιότητα των δικαστηρίων εργατικών διαφορών. Πράγματι, κράτος μέλος δεν μπορεί να αντιτάσσει στους ιδιώτες τις παραλείψεις του κατά τη μεταφορά οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο³⁹.

79. Επομένως, η άρνηση παροχής στους ενδιαφερομένους της δυνατότητας προσβά-

σεως στα ιρλανδικά δικαστήρια εργατικών διαφορών, ως προς τον πριν από τις 14 Ιουλίου 2003 χρόνο, και η υποχρέωσή τους να προσφύγουν στα τακτικά ιρλανδικά δικαστήρια συνιστά παραβίαση της αρχής της ισοδυναμίας.

Έννομες συνέπειες

80. Επομένως, σύμφωνα με τα ανωτέρω, η υποχρέωση εργαζομένων ορισμένου χρόνου, όπως των προσφευγόντων της κύριας δίκης να προσφύγουν στα τακτικά ιρλανδικά δικαστήρια για τον πριν από τις 14 Ιουλίου 2003 χρόνο και η άρνηση παροχής σ' αυτούς της δυνατότητας προσβάσεως στα ιρλανδικά δικαστήρια εργατικών διαφορών συνιστά παραβίαση τόσο της αρχής της αποτελεσματικότητας όσο και της αρχής της ισοδυναμίας.

81. Από την επιταγή της ειλικρινούς συνεργασίας (άρθρο 10 ΕΚ) έπεται ότι το αιτούν δικαστήριο οφείλει να ερμηνεύσει όσον το δυνατόν ευρύτερα τις διατάξεις που διέπουν την αρμοδιότητά του, καθώς και τις δικονομικές προϋποθέσεις, για τις ασκούμενες ενώπιόν του προσφυγές ώστε να διασφαλίζεται αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων που ο ιδιώτης αντλεί από την οδηγία 1999/70 και τη συμφωνία-πλαίσιο⁴⁰.

38 — Βλ., συναφώς, τις σχετικές με την αρχή της αποτελεσματικότητας παρατηρήσεις στα σημεία 54 έως 66 των προτάσεών μου.

39 — Βλ. αντί πολλών άλλων, τις παρατεθείσες στην υποσημείωση 30 αποφάσεις Ratti (σκέψη 22) και Becker (σκέψεις 24, 33 και 34).

40 — Στο ίδιο πνεύμα, η απόφαση Unibet (παρατεθείσα στην υποσημείωση 16, σκέψη 44).

82. Όπως προκύπτει από τη διάταξη περί παραπομπής, το Labour Court φρονεί ότι υφίσταται εν προκειμένω ευχέρεια για μια τέτοια σύμφωνη προς το κοινοτικό δίκαιο ερμηνεία της αρμοδιότητάς του, που θα του επέτρεπε να κρίνει ότι είναι αρμόδιο όσον αφορά όχι μόνο το μετά τις 14 Ιουλίου 2003 χρονικό διάστημα, αλλά και τον πρότερο χρόνο και, κατ' αυτόν τον τρόπο, να εφαρμόσει τις αμέσου αποτελέσματος διατάξεις της οδηγίας 1999/70 και της συμφωνίας-πλαisiού.

83. Υπ' αυτές τις συνθήκες, το αιτούν δικαστήριο υποχρεούται, βάσει των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, να εφαρμόσει στη διαφορά της κύρια δίκης τις αμέσου αποτελέσματος διατάξεις της οδηγίας 1999/70 και της συμφωνίας-πλαisiού για την εργασία ορισμένου χρόνου, προκειμένου να διασφαλίσει σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων των ιδιωτών που απορρέουν από αυτές τις διατάξεις⁴¹.

Ενδιάμεσο συμπέρασμα

84. Επομένως, ως ενδιάμεσο συμπέρασμα πρέπει να γίνει δεκτό ότι:

Βάσει των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, ένα εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να εφαρμόζει διατάξεις

του κοινοτικού δικαίου που έχουν άμεσο αποτέλεσμα, όταν και μεν δεν του παρέχεται ρητώς προς τούτο αρμοδιότητα στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου, έχει όμως αρμοδιότητα να εφαρμόζει έναν μεταγενεστέρως θεσπισθέντα εθνικό νόμο για τη μεταφορά αυτών των διατάξεων στο εσωτερικό δίκαιο, η δε άμεση επίκληση από τον ιδιώτη αυτών των διατάξεων για τον πριν από τη θέσπιση αυτού του εθνικού νόμου χρόνο θα ήταν δυνατή μόνον ενώπιον άλλων εθνικών δικαστηρίων και μόνον υπό λιγότερο ευνοϊκές προϋποθέσεις.

B — Επί του δευτέρου ερωτήματος: Εξέταση του αμέσου αποτελέσματος της ρήτρας 4 και της ρήτρας 5 της συμφωνίας-πλαisiού

85. Το δεύτερο ερώτημα υποβάλλεται μόνο για την περίπτωση κατά την οποία στο πρώτο ερώτημα δοθεί, όπως προτείνω⁴², καταφατική απάντηση. Με το δεύτερο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν οι ρήτρες 4, παράγραφος 1, και 5, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαisiού για την εργασία ορισμένου χρόνου έχουν απ' ευθείας εφαρμογή, οπότε οι ιδιώτες μπορούν να επικαλούνται αυτές τις διατάξεις ενώπιον δικαστηρίου.

86. Κατά πάγια νομολογία, οι διατάξεις οδηγιών μπορούν να παράγουν άμεσο

41 — Βλ., συναφώς, το σημείο 49 των προτάσεών μου και την υποσημείωση 21 αυτών των προτάσεών.

42 — Σημεία 45 έως 84 των προτάσεών μου.

αποτέλεσμα⁴³: Σε όλες τις περιπτώσεις όπου οι διατάξεις μιας οδηγίας εμφανίζονται, από απόψεως περιεχομένου, άνευ αιρέσεων και αρκούντως ακριβείς, μπορούν να προβάλλονται, ελλείψει εμπροθέσμως ληφθέντων μέτρων μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο, έναντι κάθε εθνικής διατάξεως μη σύμφωνης προς την οδηγία, ή ακόμη κατά το μέτρο που μπορούν να προσδιορίσουν δικαιώματα που οι ιδιώτες δύνανται να προβάλλουν έναντι του κράτους⁴⁴. Διατάξεις οδηγίας παράγουσες άμεσο αποτέλεσμα μπορούν επίσης να προβάλλονται έναντι του Δημοσίου υπό την ιδιότητά του ως εργοδότη⁴⁵.

87. Η νομολογία αυτή μπορεί άνευ ετέρου να έχει ανάλογη εφαρμογή σε συμφωνίες πλαίσια. Πράγματι, μολονότι το περιεχόμενο τους μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο διαπραγματεύσεων μεταξύ των κοινωνικών εταίρων σε κοινοτικό επίπεδο (άρθρο 139, παράγραφος 1, ΕΚ), αποτελούν εντούτοις αναπόσπαστο συστατικό μέρος των εκδιδόμενων για την εφαρμογή τους οδηγιών του Συμβουλίου (άρθρο 139, παράγραφος 2, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 137 ΕΚ) και είναι της αυτής νομικής φύσεως.

88. Το Δικαστήριο είχε μεν την ευκαιρία να ερμηνεύσει τις εν προκειμένω διατάξεις της συμφωνίας-πλαisiού για την εργασία ορισμένου χρόνου⁴⁶, πλην όμως δεν έχει ακόμη αποφανθεί επί του ζητήματος της απ' ευθείας εφαρμογής τους⁴⁷.

Επί του πρώτου σκέλους του δεύτερου ερωτήματος: η ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαisiού

89. Το πρώτο σκέλος του δεύτερου ερωτήματος (ερώτημα 2, στοιχείο α' αφιερώνεται στο ζήτημα του αμέσου αποτελέσματος της ρήτρας 4, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαisiού για την εργασία ορισμένου χρόνου. Με τη ρήτρα αυτή εξαγγέλλεται η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων σε βάρος εργαζομένων ορισμένου χρόνου.

90. Οι απαγορεύσεις των διακρίσεων συνιστούν μία από τις κλασικές περιπτώσεις εφαρμογής του αμέσου αποτελέσματος του κοινοτικού δικαίου. Αυτό ισχύει όχι μόνο για τις περιεχόμενες στο πρωτογενές δίκαιο —ιδίως στις θεμελιώδεις ελευθερίες και σε διατάξεις όπως του άρθρου 141 ΕΚ— απαγορεύσεις των διακρίσεων⁴⁸, αλλά και

43 — Αποφάσεις της 4ης Δεκεμβρίου 1974, 41/74, Van Duyn (Συλλογή τόμος 1974, σ. 537, σκέψη 12), Ratti (παράθεση στην υποσημείωση 30, σκέψεις 19 έως 23) και Becker (παράθεση στην υποσημείωση 30, σκέψεις 17 έως 25). Βλ. επίσης απόφαση Dorsch Consult (παράθεση στην υποσημείωση 17, σκέψη 44).

44 — Απόφαση της 28ης Ιουνίου 2007, C-363/05, JP Morgan Fleming Claverhouse (Συλλογή 2007, σ. I-5517, σκέψη 58). Βλ., επίσης, αποφάσεις Becker (παράθεση στην υποσημείωση 30, σκέψη 25), της 8ης Οκτωβρίου 1987, 80/86, Kolpinghuis Nijmegen (Συλλογή 1987, σ. 3969, σκέψη 7), της 22ας Ιουνίου 1989, 103/88, Fratelli Costanzo (Συλλογή 1989, σ. 1839, σκέψη 29), και της 19ης Απριλίου 2007, C-356/05, Farrell (Συλλογή 2007, σ. I-3067, σκέψη 37).

45 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 1986, 152/84, Marshall (Συλλογή 1986, σ. 723, «Marshall I», σκέψη 49), και της 20ής Μαρτίου 2003, C-187/00, Kutz-Bauer (Συλλογή 2003, σ. I-2741, σκέψεις 31 και 71).

46 — Βλ., συναφώς, τις παρατεθείσες στην υποσημείωση 3 αποφάσεις Αδενέλερ κ.λπ., Marrosu και Sardino, Vassallo, καθώς και Del Cerro Alonso.

47 — Στην απόφαση Αδενέλερ κ.λπ. (παράθεση στην υποσημείωση 3, σκέψεις 28 και 107), το Δικαστήριο αποδίδει απλώς το περιεχόμενο της εκτιμώσεως του αιτούντος δικαστηρίου επί της (μη υφιστάμενης) απ' ευθείας εφαρμογής της συμφωνίας-πλαisiού, χωρίς όμως το ίδιο να λαμβάνει θέση επί αυτού του προβλήματος.

48 — Βλ., π.χ., αποφάσεις της 21ης Ιουνίου 1974, 2/74, Reyners (Συλλογή τόμος 1974, σ. 319, σκέψεις 24 έως 32), και της 8ης Απριλίου 1976, 43/75, Defrenne (Συλλογή τόμος 1976, σ. 175, «Defrenne II», σκέψεις 38 και 39).

για τις απαγορεύσεις των διακρίσεων που ο κοινοτικός νομοθέτης έχει θέσει στο πλαίσιο του παραγώγου δικαίου, ιδίως δε με μερικές οδηγίες εργατικού και κοινωνικού δικαίου⁴⁹.

91. Παρά ταύτα, τα καθών ιρλανδικά υπουργεία αμφισβητούν εν προκειμένω το άμεσο αποτέλεσμα της απαγορεύσεως των διακρίσεων σε βάρος εργαζομένων ορισμένου χρόνου. Πρώτον, έχουν τη γνώμη ότι αυτή η απαγόρευση των διακρίσεων είναι υπερβολικά αόριστη από απόψεως περιεχομένου. Αυτό καταδεικνύεται, παραδείγματος χάριν, από τη χρησιμοποίηση αόριστων νομικών εννοιών και από την αρχή *pro rata temporis* στη ρήτρα 4, παράγραφος 2, της συμφωνίας-πλαisiού. Δεύτερον, αναφερόμενα στο σημείο 3 αυτής της διατάξεως, προβάλλουν ότι η απαγόρευση δεν είναι απαλλαγμένη αιρέσεων, διότι χρήζει ακόμη της θεσπίσεως των λεπτομερειών εφαρμογής της από τα κράτη μέλη.

92. Κανένα από τα δύο επιχειρήματα δεν με πείθει.

93. Κατ' αρχάς, όσον αφορά τη ρήτρα 4, παράγραφος 3, της συμφωνίας-πλαisiού, οι «λεπτομέρειες» που πρέπει να θεσπίσουν τα κράτη μέλη ουδόλως αποτελούν *προϋπόθεση*

49 — Βλ., π.χ., αποφάσεις Marshall I (παρατεθείσα στην υποσημείωση 45, σκέψη 52), και της 21ης Ιουνίου 2007, C-231/06 έως C-233/06, Jonkman κ.λπ. (Συλλογή 2007, σ. I-5149, σκέψη 19), για την κατά το παράγωγο δικαίο απαγόρευση των διακρίσεων λόγω του φύλου.

για την εφαρμογή της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων. Συμφωνώ με το αιτούνο δικαστήριο ότι αυτές οι λεπτομέρειες εφαρμογής σκοπούν απλώς στη *διευκόλυνση* της εφαρμογής της απαγορεύσεως των διακρίσεων και στην υλοποίησή της στο πλαίσιο της καθημερινής εργασίας⁵⁰.

94. Τέτοιες λεπτομέρειες εφαρμογής μπορεί να είναι διαδικαστικής φύσεως, μπορεί όμως επίσης να περιέχουν ουσιαστικές διατάξεις ή κατευθυντήριες γραμμές, οι οποίες αποτελούν έκφραση των πρακτικών συνεπειών της απαγορεύσεως των διακρίσεων ή παράδειγμα τέτοιων επιπτώσεων. Κατ' αυτόν τον τρόπο μπορούν να λαμβάνονται υπόψη οι εκάστοτε καταστάσεις στα κράτη μέλη και οι ιδιαίτερες συνθήκες ορισμένων κλάδων και επαγγελμάτων⁵¹, αυτό δε στο πλαίσιο είτε της εθνικής νομοθεσίας είτε συλλογικών συμβάσεων.

95. Από το γεγονός και μόνον ότι πρέπει να θεσπισθούν τέτοιες λεπτομέρειες εφαρμογής δεν μπορεί να συναχθεί ότι η απαγόρευση των διακρίσεων τελεί υπό αίρεση και ότι ο

50 — Βλ., συναφώς, απόφαση Becker (παρατεθείσα στην υποσημείωση 30, σκέψεις 32 και 33), ως προς τις «προϋποθέσεις» που πρέπει να προβλέψουν τα κράτη μέλη όσον αφορά τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο της έκτης οδηγίας ΦΠΑ. Υπό την αυτή έννοια, απόφαση Reyners (παρατεθείσα στην υποσημείωση 48, σκέψεις 26 και 31), όσον αφορά μια θεμελιώδη ελευθερία.

51 — Βλ. σημείο 10 των γενικών παρατηρήσεων της συμφωνίας-πλαisiού και την τρίτη παράγραφο του προοιμίου της.

ιδιώτης δεν μπορεί, χωρίς τις εν λόγω λεπτομέρειες, να επικαλεσθεί την απαγόρευση των διακρίσεων⁵². Αντιθέτως, αν δεν θεσπισθούν λεπτομέρειες εφαρμογής, η επιτασσομένη ελάχιστη προστασία εργαζομένων ορισμένου χρόνου απορρέει από την ίδια τη συμφωνία-πλαίσιο.

96. Κατά γενικό κανόνα, το άμεσο αποτέλεσμα διατάξεως οδηγίας δεν μπορεί να αποκλείεται για τον λόγο και μόνον ότι η οδηγία παρέχει στα κράτη μέλη κάποια ευχέρεια ως προς τον τρόπο εφαρμογής της⁵³. Μια τέτοια ευχέρεια είναι εγγενής στη φύση της οδηγίας, η οποία, κατά το άρθρο 249, τρίτο εδάφιο, ΕΚ, είναι δεσμευτική μόνον όσον αφορά το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, αλλά αφήνει την επιλογή του τύπου και των μέσων στην αρμοδιότητα των εθνικών αρχών. Ως εκ τούτου, αποφασιστικής σημασίας για την απ' ευθείας εφαρμογή της εκάστοτε σχετικής διατάξεως πρέπει να είναι το αν το περιεχόμενό της είναι αρκούντως ακριβές⁵⁴ και αν μπορεί να τύχει εφαρμογής από κάθε δικαστήριο⁵⁵.

52 — Στο ίδιο πνεύμα, αποφάσεις Reyners (παραπεθείσα στην υποσημείωση 48, σκέψεις 25, 26 και 29) και της 17ης Σεπτεμβρίου 2002, C-413/99, Baumbast και R (Συλλογή 2002, σ. I-7091, σκέψεις 84 έως 86), όσον αφορά θεμελιώδεις ελευθερίες, καθώς και απόφαση Becker (παραπεθείσα στην υποσημείωση 30, σκέψεις 33 και 34), όσον αφορά μια οδηγία.

53 — Βλ., συναφώς, π.χ., αποφάσεις Becker (παραπεθείσα στην υποσημείωση 30, σκέψη 30), της 24ης Μαρτίου 1987, 286/85, McDermott και Cotter (Συλλογή 1987, σ. 1453, σκέψη 15), Francovich (παραπεθείσα στην υποσημείωση 25, σκέψη 17), της 2ας Αυγούστου 1993, C-271/91, Marshall (Συλλογή 1993, σ. I-4367, «Marshall II», σκέψη 37), και της 5ης Οκτωβρίου 2004, C-397/01 bis C-403/01, Pfeiffer κ.λπ. (Συλλογή 2004, σ. I-8835, σκέψη 105).

54 — Βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση Pfeiffer (παραπεθείσα στην υποσημείωση 53, σκέψη 105).

55 — Αποφάσεις της 22ας Μαΐου 1980, 131/79, Santillo (Συλλογή τόμος 1980/II, σ. 1585, σκέψη 13). Ομοίως, αποφάσεις Marshall I (παραπεθείσα στην υποσημείωση 45, σκέψη 55), Marshall II (παραπεθείσα στην υποσημείωση 53, σκέψη 37) και προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Van Geven της 27ης Οκτωβρίου 1993 στην υπόθεση C-128/92, Banks (Συλλογή 1994, σ. I-1209, σημείο 27).

97. Στην προκειμένη περίπτωση, αυτό είναι βέβαιο. Η κατά τη ρήτρα 4, παράγραφος 1, απαγόρευση των διακρίσεων αποτελεί έκφραση της γενικής αρχής της ίσης μεταχείρισης και της αποτροπής των δυσμενών διακρίσεων και σκοπό έχει την προστασία εργαζομένων που, λόγω της καταστάσεώς τους ως εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου, τυγχάνουν έναντι αντίστοιχων εργαζομένων αορίστου χρόνου δυσμενέστερης μεταχειρίσεως όσον αφορά τους όρους εργασίας τους. Η εφαρμογή τέτοιων κανόνων σε συγκεκριμένες περιπτώσεις περιλαμβάνεται στα κλασικά καθήκοντα των δικαστηρίων στο πεδίο της εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου.

98. Το γεγονός και μόνον ότι μια διάταξη του κοινοτικού δικαίου, όπως η εν προκειμένω απαγόρευση των διακρίσεων, χαρακτηρίζεται ως «αρχή» και ότι σ' αυτή χρησιμοποιούνται αόριστες νομικές έννοιες, όπως «όροι εργασίας» ή «συνθήκες απασχόλησης», δεν σημαίνει ότι αυτή δεν έχει ουσιαστικό περιεχόμενο και, επομένως, στερείται άμεσου αποτελέσματος⁵⁶. Αντιθέτως, ενδεχομένως αμφισβητούμενα ζητήματα κατά την ερμηνεία τέτοιων εννοιών μπορούν να διασαφηνίζονται μέσω της διαδικασίας εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως⁵⁷.

56 — Βλ., π.χ., την πάγια νομολογία σε σχέση με την «αρχή της ισότητας της αμοιβής μεταξύ ανδρών και γυναικών» (άρθρο 141 ΕΚ) από της εκδόσεως της αποφάσεως Defrenne II (παραπεθείσας στην υποσημείωση 48, σκέψη 28) και την ομοίως πάγια νομολογία σε σχέση με την «αρχή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών», ιδίως όσον αφορά τις «συνθήκες εργασίας» (π.χ. αποφάσεις Marshall I, παραπεθείσα στην υποσημείωση 45, και Johnston, παραπεθείσα στην υποσημείωση 20).

57 — Υπό την αυτή έννοια απόφαση Van Duyn (παραπεθείσα στην υποσημείωση 43, σκέψη 14).

99. Κατά μείζονα λόγο η αναφορά σε «αντικειμενικούς λόγους», που μπορούν να δικαιολογούν διαφορετική μεταχείριση εργαζομένων ορισμένου χρόνου και εργαζομένων αορίστου χρόνου (βλ. τη ρήτρα 4, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαisiού), δεν αποκλείει στην υπό εξέταση περίπτωση το άμεσο αποτέλεσμα της απαγορεύσεως των διακρίσεων. Αντιθέτως, αποτελεί πάγια νομολογία το ότι η απλώς και μόνο δυνατότητα, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, παρεκκλίσεως από διατάξεις οδηγίας δεν στερεί τις διατάξεις αυτές του αμέσου αποτελέσματός τους⁵⁸.

100. Η δυνατότητα διαφοροποίησης για αντικειμενικούς λόγους αναγνωρίζεται στο πλαίσιο όλων των κατά το κοινοτικό δίκαιο απαγορεύσεων των διακρίσεων⁵⁹. Το γεγονός ότι μνημονεύεται ρητώς στο κείμενο της συμφωνίας-πλαisiού συνιστά απλώς μια προσθήκη δηλωτικού χαρακτήρα, με την οποία εκφράζεται κάτι το αυτονόητο και ουδόλως θίγει το σαφές περιεχόμενο της απαγορεύσεως των διακρίσεων.

101. Μια παρόμοια διευκρινιστική λειτουργία επιτελεί η αναφορά στην αρχή *pro rata temporis*, με την προσθήκη «όπου κρίνεται αναγκαίο» στη ρήτρα 4, παράγραφος 2, της

συμφωνίας-πλαisiού. Σε τελευταία ανάλυση, η φράση αυτή υποδηλώνει απλώς τις γενικές συνέπειες της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων: Εργαζόμενοι ορισμένου χρόνου δεν επιτρέπεται, όσον αφορά τους όρους απασχολήσεως, να στερούνται άνευ αντικειμενικού λόγου πλεονεκτημάτων, τα οποία παρέχονται σε αντίστοιχους εργαζομένους αορίστου χρόνου. Η περιορισμένη διάρκεια παραμονής των εργαζομένων ορισμένου χρόνου στην υπηρεσία του εργοδότη τους μπορεί πάντως να συνιστά έναν τέτοιο ακριβώς αντικειμενικό λόγο για να τους χορηγούνται ορισμένα πλεονεκτήματα όχι σε πλήρη έκταση, αλλά μόνον αναλογικώς (*pro rata temporis*)⁶⁰. Το αν και πότε αυτό συμβαίνει αποτελεί ζήτημα εκτιμήσεως των συγκεκριμένων περιστάσεων της δεδομένης περιπτώσεως. Εν πάση περιπτώσει, ούτε η αναφορά στην αρχή *pro rata temporis* μεταβάλλει κατά τι το σαφές περιεχόμενο της απαγορεύσεως των διακρίσεων.

102. Επομένως, η εξαγγελόμενη στη ρήτρα 4, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαisiού αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων πληροί όλες τις προϋποθέσεις για την απ' ευθείας εφαρμογή της.

103. Κατά την εφαρμογή της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων, το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει πάντως να βεβαιωθεί ότι οι απασχολούμενοι στις ιρλανδικές δημόσιες υπηρεσίες μόνιμοι υπάλληλοι μπορούν πράγματι να θεωρηθούν ως *αντίστοιχοι υπάλληλοι* σε σχέση με έκτακτους

58 — Αποφάσεις της 10ης Νοεμβρίου 1992, C-156/91, Hansa Fleisch Ernst Mundt (Συλλογή 1992, σ. I-5567, σκέψη 15), της 9ης Σεπτεμβρίου 1999, C-374/97, Feyrer (Συλλογή 1999, σ. I-5153, σκέψη 24), και Pfeiffer (παρατεθείσα στην υποσημείωση 53, σκέψη 105). Στο ίδιο πνεύμα, απόφαση Marshall I (παρατεθείσα στην υποσημείωση 45, σκέψεις 53 έως 55). Εξάλλου, δεν ισχύει κάτι διαφορετικό όσον αφορά τις θεμελιώδεις ελευθερίες της Συνθήκης ΕΚ, των οποίων οι περιπτώσεις εξαιρέσεως ομοίως δεν εμποδίζουν την απ' ευθείας εφαρμογή τους. Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις Van Duyn (παρατεθείσα στην υποσημείωση 43, σκέψη 7) και Baumbast και R (παρατεθείσα στην υποσημείωση 52, σκέψεις 85 και 86).

59 — Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση *Advocaten voor de Wereld* (παρατεθείσα στην υποσημείωση 21, σκέψη 56).

60 — Βλ., συναφώς, επίσης τη ρήτρα 4, παράγραφος 4, της συμφωνίας-πλαisiού.

υπαλλήλους, όπως είναι οι προσφεύγοντες. Αυτό εξαρτάται από μια συνολική εκτίμηση όλων των περιπτώσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως. Απλώς και μόνον πρέπει να σημειωθεί εν παρόδω ότι, παραδείγματος χάριν, τα κοινοτικά δικαστήρια δεν έχουν δεχθεί την αντιστοιχία μονίμων υπαλλήλων με το λοιπό προσωπικό όσον αφορά την ευρωπαϊκή δημόσια διοίκηση⁶¹.

104. Συμπληρωματικώς, πρέπει ακόμη να επισημανθούν οι έννομες συνέπειες από ενδεχόμενη παραβίαση της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων: Κατά πάγια νομολογία, τα πλεονεκτήματα που χορηγούνται στα πρόσωπα της ευνοημένης κατηγορίας πρέπει να επεκτείνονται στα πρόσωπα που ανήκουν στην ευρισκόμενη σε δυσμενέστερη θέση κατηγορία για όσο διάστημα δεν έχουν ληφθεί μέτρα για την αποκατάσταση της ίσης μεταχειρίσεως. Το εθνικό δικαστήριο οφείλει να μην εφαρμόζει καμία διάταξη της εθνικής νομοθεσίας που εισάγει διακρίσεις, χωρίς να χρειάζεται να ζητήσει ή να αναμείνει την προηγούμενη εξάλειψη της διατάξεως αυτής εκ μέρους του νομοθέτη, και να εφαρμόζει στα μέλη της ομάδας που βρίσκεται σε δυσμενέστερη θέση το ίδιο καθεστώς με εκείνο που ισχύει για τα πρόσωπα της άλλης κατηγορίας⁶².

61 — Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 6ης Οκτωβρίου 1983, 118/82 έως 123/82, Celant κατά Επιτροπής (Συλλογή 1983, σ. 2995, σκέψη 22), και της 19ης Απριλίου 1988, 37/87, Sperber κατά Δικαστηρίου (Συλλογή 1988, σ. 1943, σκέψεις 8 και 9), καθώς και την απόφαση του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης της 19ης Οκτωβρίου 2006, F-59/05, De Smedt κατά Επιτροπής (Συλλογή Υπ.Υπ. 2006, σ. I-A-1-109, και II-A-1-409, σκέψεις 70 έως 76), επιβεβαιωθείσα με διάταξη του Πρωτοδικείου της 9ης Ιουλίου 2007, T-415/06 P, De Smedt κατά Επιτροπής (Συλλογή Υπ.Υπ. 2007, σκέψεις 54 και 55).

62 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις Cordero Alonso (παραπεθείσα στην υποσημείωση 21, σκέψεις 45 και 46) και Jonkman (παραπεθείσα στην υποσημείωση 49, σκέψη 39).

Επί του δευτέρου σκέλους του δευτέρου ερωτήματος: η ρήτρα 5 της συμφωνίας-πλαisiού

105. Με το δεύτερο σκέλος του δευτέρου του ερωτήματος (ερώτημα 2, στοιχείο β'), το Labour Court ζητεί να διευκρινιστεί αν η ρήτρα 5, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαisiού για την εργασία ορισμένου χρόνου έχει άμεσο αποτέλεσμα. Η διάταξη αυτή υποχρεώνει τα κράτη μέλη να λάβουν ένα ή περισσότερα από τα απαριθμούμενα σ' αυτή μέτρα, προκειμένου να αποτρέψουν την καταχρηστική χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου.

106. Τόσο η IMPACT όσο και η Επιτροπή έχουν τη γνώμη ότι η ρήτρα 5, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαisiού μπορεί να έχει απ' ευθείας εφαρμογή. Ενώ όμως η IMPACT θεωρεί ότι η διάταξη αυτή έχει άμεσο αποτέλεσμα χωρίς κανένα περιορισμό, η Επιτροπή είναι πιο επιφυλακτική: Η εν λόγω διάταξη έχει άμεσο αποτέλεσμα μόνο καθόσον για την ανανέωση συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας πρέπει να συντρέχει αντικειμενικός λόγος. Αυτό συμβαίνει εν πάση περιπτώσει όταν το οικείο κράτος μέλος δεν έχει λάβει εντός της προθεσμίας μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο άλλα μέτρα που να συνάδουν με τη ρήτρα 5, παράγραφος 1.

107. Αντιθέτως, τόσο τα καθών υπουργεία όσο και το αιτούν δικαστήριο αποκλείουν γενικώς τη δυνατότητα αμέσου

αποτελέσματος. Επισημαίνουν το ευρύ πεδίο διακριτικής ευχέρειας που αυτή η διάταξη παρέχει στα κράτη μέλη.

- την προϋπόθεση συνδρομής αντικειμενικών λόγων που να δικαιολογούν την ανανέωση τέτοιων συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας (ρήτρα 5, παράγραφος 1, στοιχείο α'),

108. Εκ προοιμίου τονίζω ότι ορθότερη θεωρώ την τελευταία αυτή άποψη.

109. Βεβαίως, η συμφωνία-πλαίσιο στηρίζεται στην παραδοχή ότι οι σταθερές συμβάσεις εργασίας αποτελούν σημαντικό στοιχείο της προστασίας του εργαζομένου, ενώ η κατ' επανάληψη χρησιμοποίηση συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου θεωρείται ως εν δυνάμει πηγή καταχρήσεων σε βάρος των απασχολούμενων και συμβάλλει στο να καθίσταται εντονότερος ο εφήμερος χαρακτήρας της καταστάσεώς τους⁶³. Ως εκ τούτου, στόχος των κοινωνικών εταίρων είναι «η καθιέρωση ενός πλαισίου για να αποτραπεί η κατάχρηση που προκαλείται από τη χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων ή εργασιακών σχέσεων ορισμένου χρόνου»⁶⁴.

- τον καθορισμό μέγιστης συνολικής διάρκειας διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου (ρήτρα 5, παράγραφος 1, στοιχείο β'),

- τον καθορισμό του αριθμού των ανανεώσεων τέτοιων συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας (ρήτρα 5, παράγραφος 1, στοιχείο γ').

110. Πάντως, για την επίτευξη αυτού του σκοπού, η ρήτρα 5, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαισίου επιβάλλει στα κράτη μέλη μόνο την πολύ γενικώς διατυπωμένη υποχρέωση να υιοθετούν στην εθνική τους νομοθεσία, όταν αυτή δεν προβλέπει ισοδύναμα νομοθετικά μέτρα, ένα ή περισσότερα από τα ακόλουθα μέτρα:

111. Επομένως, να μεν τα κράτη μέλη υποχρεούνται να υιοθετήσουν *πράγματι και κατά τρόπο δεσμευτικό* στην εθνική τους νομοθεσία ένα τουλάχιστον από τα μέτρα που απαριθμούνται στη ρήτρα 5, παράγραφος 1, στοιχεία α' έως γ', για την αποτροπή καταχρήσεως⁶⁵, πλην όμως η συμφωνία-πλαίσιο δεν καθορίζει επακριβώς ποιο μέτρο. Αντιθέτως, παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα επιλογής μεταξύ των τριών μέτρων, τα οποία είναι ισοδύναμα

63 — Απόφαση Αδενέλερ κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψεις 62 και 63).

64 — Ρήτρα 1, στοιχείο β', της συμφωνίας-πλαισίου. Βλ., επίσης, απόφαση Αδενέλερ κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψεις 63 και 79).

65 — Αποφάσεις Αδενέλερ κ.λπ. (σκέψεις 65, 80, 92 και 101), Margou και Sardino (σκέψεις 44 και 50) και Vassallo (σκέψη 35), παρατεθείσες στην υποσημείωση 3.

μεταξύ τους και από τα οποία οφείλουν κατά ελεύθερη εκτίμηση να περιλάβουν στο εσωτερικό τους δίκαιο ένα ή περισσότερα, κατά τρόπο που να διασφαλίζει την αποτελεσματικότητά τους και να συνάδει με τους σκοπούς της οδηγίας⁶⁶. Παρέχεται έτσι η δυνατότητα προσαρμογής στην κατάσταση κάθε κράτους μέλους και στις ιδιαίτερες συνθήκες ορισμένων τομέων και επαγγελματών⁶⁷.

συμφωνίας-πλαϊσίου μέτρων, η δυνατότητα απ' ευθείας εφαρμογής αυτής της διατάξεως ή επί μέρους συστατικών στοιχείων αυτής της διατάξεως δεν μπορεί να συναχθεί απλώς από την ολιγωρία του κράτους μέλους κατά την μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο.

112. Επομένως, ένα κράτος μέλος δεν οφείλει να υιοθετήσει οπωσδήποτε το πρώτο από τα τρία προς επιλογή μέτρα. Τίποτε δεν εμποδίζει, αντί της προϋποθέσεως υπάρξεως αντικειμενικών λόγων, να καθορίζεται απλώς η μέγιστη συνολική διάρκεια διαδοχικών σχέσεων εργασίας ή ο μέγιστος επιτρεπόμενος αριθμός ανανεώσεων σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, προκειμένου με αυτόν τον τρόπο να προλαμβάνονται καταχρήσεις.

114. Αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζει η Επιτροπή, ούτε η απαίτηση υπάρξεως αντικειμενικού λόγου για την ανανέωση σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου συνιστά ένα είδος ελάχιστου κοινού παρονομαστή, ο οποίος, σε περίπτωση ελλιπούς μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι συνιστά το ελάχιστο περιεχόμενο της ρήτηρας 5, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαϊσίου.

113. Το γεγονός ότι δεν έχουν ληφθεί τα δύο άλλα μέτρα δεν σημαίνει ότι με τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 1999/70 στο εσωτερικό δίκαιο οι δυνατότητες επιλογής του οικείου κράτους μέλους περιορίστηκαν κατ' ανάγκη στο πρώτο μέτρο. Με τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο είναι απλώς βέβαιο ότι το οικείο κράτος μέλος δεν εκπλήρωσε την υποχρέωσή του αυτή. Δεδομένου όμως ότι δεν υφίσταται ιεραρχική σχέση μεταξύ των τριών προβλεπόμενων στη ρήτρα 5, παράγραφος 1, στοιχεία α' έως γ', της

115. Πράγματι, μόνο το πρώτο από τα τρία προς επιλογή μέτρα έχει ως αποτέλεσμα, αν εισαχθεί στην εθνική νομοθεσία, να απαιτούνται αντικειμενικοί λόγοι για την ανανέωση συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου. Αντιθέτως, τα δύο άλλα μέτρα δεν συνεπάγονται κατ' ανάγκη μια τέτοια απαίτηση δικαιολογήσεως. Εφόσον για καθορισθείσα σε αρμονία με την οδηγία μέγιστη συνολική διάρκεια δεν θα υπερβαίνει ένα μέγιστο επιτρεπόμενο αριθμό ανανεώσεων, μια σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου μπορεί να ανανεώνεται ακόμη και αν δεν συντρέχει προς τούτο αντικειμενικός λόγος, χωρίς αυτό να αντιβαίνει στη συμφωνία-πλαϊσίο.

66 — Για την υποχρέωση τη σχετική με τη διασφάλιση του σκοπού και της πρακτικής αποτελεσματικότητας της οδηγίας και της συμφωνίας-πλαϊσίου, βλ. απόφαση Αδενέλερ κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψεις 68, 82 και 101).

67 — Βλ. το σημείο 10 των γενικών παρατηρήσεων της συμφωνίας-πλαϊσίου και το τρίτο εδάφιο του προοιμίου της, καθώς και την απόφαση Αδενέλερ κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 68).

116. Βεβαίως, στο σημείο 7 των γενικών παρατηρήσεων της συμφωνίας-πλαίσου τονίζεται ιδιαίτερος ότι η σύναψη συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου εφόσον συντρέχουν αντικειμενικοί λόγοι⁶⁸ είναι ένας τρόπος για να προληφθεί η κατάχρηση. Αυτό πάντως δεν σημαίνει ότι οι συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου δεν επιτρέπονται παρά μόνον εφόσον συντρέχουν αντικειμενικοί λόγοι και ότι, ελλείψει αυτών, πρέπει αυτομάτως να θεωρούνται ως καταχρηστικές. Διαφορετικά, τα προβλεπόμενα στη ρήτρα 5, παράγραφος 1, στοιχεία β' και γ', μέτρα θα καθίσταντο άνευ αντικειμένου.

117. Προσθέτω ότι ούτε από τον χαρακτήρα των σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου ως *εξαιρέσεως από τον κανόνα*⁶⁹ προκύπτει κάτι διαφορετικό. Βεβαίως, η συμφωνία-πλαίσιο στηρίζεται αναμφίβολα στην παραδοχή ότι οι συμβάσεις αορίστου χρόνου αποτελούν τη γενική μορφή εργασιακών σχέσεων⁷⁰ και ότι οι συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου, όπως τόνισε το Δικαστήριο, «μόνο σε ορισμένες περιστάσεις» ανταποκρίνονται στις ανάγκες τόσο των εργοδοτών όσο και

των εργαζομένων⁷¹. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι απαιτείται πάντοτε να συντρέχει αντικειμενικός λόγος για τη σύναψη ή την ανανέωση σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου. Τα κράτη μέλη μπορούν να υποδηλώσουν τον χαρακτήρα των σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου ως εξαιρέσεως από τον κανόνα με άλλο τρόπο στο πλαίσιο της εθνικής τους νομοθεσίας, ήτοι με τον καθορισμό μέγιστης συνολικής διάρκειας (ρήτρα 5, παράγραφος 1, στοιχείο β') ή μέγιστου αριθμού ανανεώσεων (ρήτρα 5, παράγραφος 1, στοιχείο γ').

118. Επομένως, η υπό εξέταση περίπτωση ομοιάζει γενικώς όχι τόσο προς την παρατεθείσα από την Επιτροπή υπόθεση Francovich —όπου από την οδηγία για την οποία επρόκειτο μπορούσε εν πάση περιπτώσει να συναχθεί ένα ελάχιστο περιεχόμενο ως προς την έκταση της παρεχόμενης προστασίας⁷²— όσο, αντιθέτως, προς την παρατεθείσα από το Labour Court υπόθεση Von Colson και Kamann, στην οποία τα κράτη μέλη δεν όφειλαν να λάβουν ένα συγκεκριμένο μέτρο και επιπλέον διέθεταν ακόμη ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως ως προς την επιλογή του ληπτέου μέτρου⁷³.

119. Επομένως, η ρήτρα 5, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαίσου δεν πληροί γενικώς τις προϋποθέσεις για την απ' ευθείας εφαρμογή της.

68 — Στην απόδοση της συμφωνίας-πλαίσου στη γερμανική γλώσσα η ορολογία δεν είναι ενιαία. Συγκεκριμένα, στο σημείο 7 των γενικών παρατηρήσεων γίνεται λόγος για «objektiven Gründen», στη δε ρήτρα 5, παράγραφος 1, στοιχείο α', για «sachlichen Gründen». Από μια εξέταση όμως των άλλων γλωσσικών αποδόσεων προκύπτει ότι αυτό αποτελεί ιδιαίτερο πρόβλημα της αποδόσεως στη γερμανική γλώσσα που δεν μεταβάλλει την ουσία της ρυθμίσεως.

69 — Στο ίδιο πνεύμα, απόφαση Αδενέλερ κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 62).

70 — Βλ. σημείο 6 των γενικών παρατηρήσεων της συμφωνίας-πλαίσου καθώς και το δεύτερο εδάφιο του προοιμίου της.

71 — Απόφαση Αδενέλερ κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 62). Βλ., επίσης, σημείο 8 των γενικών παρατηρήσεων της συμφωνίας-πλαίσου, καθώς και το δεύτερο εδάφιο του προοιμίου της.

72 — Απόφαση Francovich (παρατεθείσα στην υποσημείωση 25, σκέψεις 17 έως 20, ως προς το «περιεχόμενο της εγγυήσεως»). Το άμεσο αποτέλεσμα της οδηγίας για την οποία επρόκειτο στην εν λόγω υπόθεση δεν έγινε δεκτό για άλλους λόγους (απόφαση Francovich, σκέψεις 23 έως 26).

73 — Απόφαση της 10ης Απριλίου 1984, 14/83, Von Colson και Kamann (Συλλογή 1984, σ. 1891, ιδίως σκέψεις 18 και 27).

120. Αν αντιθέτως γινόταν δεκτή η απ' ευθείας εφαρμογή της ρήτηρας 5, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαίσιο υπό την έννοια που προτείνει η Επιτροπή, τότε θα έπρεπε να εξασφαλισθεί ότι θα ληφθεί δεόντως υπόψη η ανάγκη προστασίας των οικείων εργαζομένων. Ναι μεν η συμφωνία-πλαίσιο δεν περιέχει καμία διάταξη επιβάλλουσα στα κράτη μέλη να προβλέπουν τη μετατροπή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου σε αορίστου χρόνου⁷⁴, πλην όμως θα ερχόταν σε αντίθεση προς τον προστατευτικό σκοπό της συμφωνίας-πλαισίου να απωλέσουν οι οικείοι εργαζόμενοι τις θέσεις εργασίας τους απλώς και μόνο επειδή οι συμβάσεις εργασίας που έχουν συνάψει θέτουν παρανόμως χρονικό περιορισμό στη διάρκεια τους.

121. Ανεξαρτήτως του αν ιδιώτες μπορούν να επικαλούνται άμεσα τη ρήτρα 5, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαισίου, το κράτος μέλος που επέδειξε ολιγωρία υποχρεούται σε αποζημίωση των πολιτών, σύμφωνα με την απόφαση Francovich, υπό τις τιθέμενες με αυτή προϋποθέσεις, για τις ζημιές που ενδεχομένως προκλήθηκαν συνεπεία της μη νομότυπης μεταφοράς της οδηγίας 1999/70 στο εσωτερικό δίκαιο⁷⁵.

74 — Βλ., συναφώς, τις παρατεθείσες στην υποσημείωση 3 αποφάσεις Αδενέλερ κ.λπ. (σκέψεις 91 και 101) και Marrosu και Sardino (σκέψη 47).

75 — Απόφαση Francovich (παρατεθείσα στην υποσημείωση 25, σκέψεις 30 έως 46) και έκτοτε πάγια νομολογία, εσχάτως δε απόφαση Farrell (παρατεθείσα στην υποσημείωση 44, σκέψη 43).

Γ — *Επί του τρίτου ερωτήματος: Κανόνες κοινοτικού δικαίου για την ανανέωση σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου μετά την εκπνοή της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 1999/70 στο εσωτερικό δίκαιο, αλλά πριν από την έναρξη ισχύος του εθνικού νόμου για τη μεταφορά της στο εσωτερικό δίκαιο*

122. Με το τρίτο του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν η ρήτρα 5, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαισίου επιτρέπει σε κράτος μέλος, υπό την ιδιότητά του ως εργοδότη, να ανανεώνει υφιστάμενες συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου για σχετικώς μακρά χρονικά διαστήματα ορισμένης διάρκειας —εν προκειμένω, έως οκτώ έτη— κατά το χρονικό διάστημα από της εκπνοής της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 1999/70 στο εσωτερικό δίκαιο έως της θέσεως σε ισχύ του εθνικού νόμου για την εν λόγω μεταφορά.

123. Ο λόγος υποβολής αυτού του ερωτήματος είναι ο φόβος ότι μέσω της ανανεώσεως των συμβάσεών τους εργασίας για τόσο μακρά χρονικά διαστήματα ορισμένης διάρκειας λίγο πριν από την έναρξη ισχύος του ιρλανδικού νόμου για τη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο οι οικείοι εργαζόμενοι θα στερούνταν της προστασίας που τους παρέχει ο νόμος του 2003, καθώς και η συμφωνία-πλαίσιο.

124. Το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να εξετάσει αυτό το ερώτημα «λαμβάνομένης υπόψη» της απαντήσεώς του στο ερώτημα 1 και στο ερώτημα 2, στοιχείο β'. Επομένως, στηρίζω τις ακόλουθες παρατηρήσεις στο δεδομένο ότι η ρήτρα 5,

παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαisiού, όπως εκτέθηκε ανωτέρω⁷⁶, δεν έχει απ' ευθείας εφαρμογή.

125. Εφόσον η διάταξη αυτή δεν έχει απ' ευθείας εφαρμογή, η ρήτρα 5, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαisiού δεν μπορεί, καθεαυτή, να προβληθεί κατά της ανανεώσεως των εν λόγω σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου έως οκτώ έτη.

126. Το συμπέρασμα αυτό δεν ανατρέπεται αν ληφθεί υπόψη η απαγόρευση ματαιώσεως των σκοπών μιας οδηγίας, την οποία επισήμαναν τόσο το αιτούν δικαστήριο όσο και η IMPACT.

127. Βεβαίως, όλες οι εθνικές αρχές υποχρεούνται να συμβάλλουν στην επίτευξη του σκοπού μιας οδηγίας. Η υποχρέωση αυτή απορρέει από το άρθρο 10 ΕΚ και από το άρθρο 249, τρίτο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με την ίδια την οδηγία⁷⁷. Επομένως, ήδη κατά τη διάρκεια της προθεσμίας μεταφοράς μιας οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο υποχρεούνται τα κράτη μέλη να απέχουν από οτιδήποτε θα ήταν ικανό να θέσει σοβαρά σε

κίνδυνο την επίτευξη του επιδιωκόμενου με την οδηγία αυτή αποτελέσματος⁷⁸. Πολλώ μάλλον πρέπει αυτό να ισχύει μετά τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο, όταν πέραν της απλής απαγορεύσεως της ματαιώσεως των σκοπών μιας οδηγίας υφίσταται θετική υποχρέωση όλων των φορέων δημόσιας εξουσίας να συμβάλουν ενεργώς στην επίτευξη του σκοπού της.

128. Με τη συμφωνία-πλαisiο για την εργασία ορισμένου χρόνου, όμως, επιδιώκεται απλώς η δημιουργία ενός πλαisiού για να αποτραπεί η κατάχρηση που προκαλείται από τη χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων ή εργασιακών σχέσεων ορισμένου χρόνου (βλ. ρήτρα 1, στοιχείο β', και ρήτρα 5, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαisiού).

129. Το ιρλανδικό υπουργείο εξωτερικών, υπό την ιδιότητά του ως εργοδότη, δεν ενήργησε κατ' αντίθεση προς τον σκοπό αυτό ανανεώνοντας και πάλι για ορισμένο χρόνο, έστω και σχετικώς μακράς διάρκειας, μεμονωμένες συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου λίγο πριν τεθεί σε ισχύ ο εθνικός νόμος για τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο.

130. Ασφαλώς, τα μέτρα που πρέπει να λάβουν τα κράτη μέλη κατά τη ρήτρα 5, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαisiού

76 — Σημεία 105 έως 119 των προτάσεών μου.

77 — Βλ., συναφώς, απόφαση Αδενέλερ κ.λπ. (παρτεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 117).

78 — Αποφάσεις της 18ης Δεκεμβρίου 1997, C-129/96, Inter-Environnement Wallonie (Συλλογή 1997, σ. I-7411, σκέψη 45), της 8ης Μαΐου 2003, C-14/02, ATRAL (Συλλογή 2003, σ. I-4431, σκέψη 58), και Αδενέλερ κ.λπ. (παρτεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 121).

πρέπει τελικώς να συνεπάγονται την αποτελεσματική αποτροπή καταχρήσεων σε μεμονωμένες επίσης περιπτώσεις⁷⁹. Η ρήτρα 5, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαisiού δεν σκοπεύει πάντως στην επιβολή μιας *επί ατομικής βάσεως απαγορεύσεως καταχρήσεων, ανεξαρτήτως* των προβλεπόμενων στα στοιχεία α' έως γ' μέτρων. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να συναχθεί από τη συμφωνία-πλαίσιο μια τέτοια απαγόρευση καταχρήσεων σε ατομικές περιπτώσεις ακόμα κι αν προβληθεί ως δικαιολογητική βάση η υποχρέωση συνεργασίας των εθνικών αρχών (άρθρο 10 ΕΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 249, τρίτο εδάφιο, ΕΚ) που τους επιβάλλει να μην υπονομεύουν την προσπάθεια επιτεύξεως των σκοπών της οδηγίας.

131. Αν πριν από τη νομότυπη μεταφορά της οδηγίας 1999/70 στο εθνικό δίκαιο ελεγχόταν σε κάθε μεμονωμένη περίπτωση ο ενδεχομένως καταχρηστικός χαρακτήρας της ανανεώσεως συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου στον δημόσιο τομέα, τότε αυτό θα ισοδυναμούσε στην πραγματικότητα με απ' ευθείας εφαρμογή της ρήτρας 5, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαisiού, οι προϋποθέσεις της οποίας όμως —όπως καταδείχθηκε⁸⁰— δεν πληρούνται.

132. Επομένως, εν συνόψει:

Το άρθρο 10 ΕΚ και το άρθρο 249, τρίτο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με τη ρήτρα 5,

79 — Στην απόφαση Αδενέλερ κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψεις 65, 68, 82, 92 και 101), το Δικαστήριο τονίζει ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να επιτυχάνουν το αποτέλεσμα που επιβάλλει το κοινοτικό δίκαιο και να αποτρέπουν με αποτελεσματικό τρόπο την καταχρηστική χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου.

80 — Βλ. σημεία 105 έως 119 των προτάσεων μου.

παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαisiού για την εργασία ορισμένου χρόνου δεν εμποδίζουν κράτος μέλος, υπό την ιδιότητά του ως εργοδότη, να ανανεώνει μεμονωμένες συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου για σχετικώς μακρά χρονικά διαστήματα ορισμένης διάρκειας κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ της λήξεως της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 1999/70 και της πλήρους μεταφοράς της στο εσωτερικό δίκαιο.

Δ — Επί του τετάρτου ερωτήματος: Σύμφωνη προς την οδηγία ερμηνεία εθνικών διατάξεων

133. Με το τέταρτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί αν ένα εθνικό δικαστήριο οφείλει, λόγω της υποχρεώσεώς του να προβαίνει σε σύμφωνη προς την οδηγία ερμηνεία του εσωτερικού δικαίου, να ερμηνεύει τον εκπροθέσμως θεσπισθέντα νόμο για τη μεταφορά οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο υπό την έννοια ότι αυτός ενεργεί αναδρομικώς από το χρονικό σημείο της εκπολής της προθεσμίας μεταφοράς αυτής της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο.

134. Το ερώτημα αυτό υποβάλλεται μόνο για την περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο ή το δεύτερο ερώτημα. Επιπλέον, από το σκεπτικό της διατάξεως περί παραπομπής προκύπτει ότι το αιτούν δικαστήριο απασχολεί μόνον η ενδεχομένως αναδρομική εφαρμογή του άρθρου 6 του νόμου του 2003, με το οποίο μεταφέρεται στο ιρλανδικό δίκαιο η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων σε βάρος εργαζομένων ορισμένου χρόνου.

135. Δεδομένου ότι προτείνω να δοθεί καταφατική απάντηση όχι μόνο στο πρώτο αλλά και στο δεύτερο ερώτημα, καθόσον, εν πάση περιπτώσει, αυτό αφορά την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων (ερώτημα 2, στοιχείο α')⁸¹, το τέταρτο ερώτημα δεν χρειάζεται να εξετασθεί. Επομένως, προβαίνω στις ακόλουθες παρατηρήσεις απλώς και μόνον επικουρικές.

136. Κατά πάγια νομολογία, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν, κατά την εφαρμογή του εσωτερικού δικαίου, να το ερμηνεύουν κατά το μέτρο του δυνατού, υπό το φως του γράμματος και του σκοπού της επίμαχης οδηγίας, προκειμένου να επιτευχθεί το αποτέλεσμα που αυτή επιδιώκει και, κατά συνέπεια, να συμμορφωθούν προς το άρθρο 249, τρίτο εδάφιο, ΕΚ⁸².

137. Συναφώς, η αρχή της σύμφωνης προς την οδηγία ερμηνείας απαιτεί να πράττουν τα εθνικά δικαστήρια, ό,τι εμπίπτει στην αρμοδιότητά τους, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο του εσωτερικού δικαίου και εφαρμόζοντας μεθόδους ερμηνείας που αναγνωρίζονται από το δίκαιο αυτό, προκειμένου να εξασφαλίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα της

σχετικής οδηγίας και να καταλήγουν σε λύση σύμφωνη προς τον σκοπό που αυτή επιδιώκει⁸³. Προς τούτο, οφείλουν να εξαντλούν ολοσχερώς τα περιθώρια εκτιμήσεως που τους παρέχει το εθνικό τους δίκαιο⁸⁴.

138. Η υποχρέωση της σύμφωνης προς την οδηγία ερμηνείας του εθνικού δικαστηρίου έχει πάντως ως όρια τις γενικές αρχές του δικαίου, ιδίως δε τις αρχές της ασφαλείας δικαίου και της απαγορεύσεως της αναδρομικής ισχύος, και δεν μπορεί να αποτελέσει έρεισμα για την *contra legem* ερμηνεία του εθνικού δικαίου⁸⁵.

139. Νομίζω ότι σε μια περίπτωση όπως η υπό εξέταση δεν είναι κατ' ανάγκη αντίθετη προς τις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου η μέσω ερμηνείας αναδρομική εφαρμογή του άρθρου 6 του νόμου του 2003, εν πάση δε περιπτώσει όχι σε μια κάθετη έννομη σχέση, στην οποία ένας εργαζόμενος επικαλείται έναντι εργοδότη του δημοσίου τομέα την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων.

81 — Βλ. ανωτέρω σημεία 45 έως 84 και 89 έως 102 των προτάσεών μου.

82 — Βλ. μεταξύ άλλων, αποφάσεις Von Colson και Kamann (παρατεθείσα στην υποσημείωση 73, σκέψη 26), Pfeiffer (παρατεθείσα στην υποσημείωση 53, σκέψη 113) και Αδενέλερ κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 108).

83 — Αποφάσεις Pfeiffer (παρατεθείσα στην υποσημείωση 53, σκέψεις 115, 116, 118 και 119) και Αδενέλερ κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 111). Ομοίως, απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 1990, C-106/89, Marleasing (Συλλογή 1990, σ. I-4135, σκέψη 8), με την οποία το Δικαστήριο τονίζει ότι το εθνικό δικαστήριο «οφείλει να βασίσει την ερμηνεία του, κατά το μέτρο του δυνατού, στο γράμμα και στον σκοπό της οδηγίας».

84 — Απόφαση Von Colson και Kamann (παρατεθείσα στην υποσημείωση 73, σκέψη 28). Βλ., επίσης, αποφάσεις της 4ης Φεβρουαρίου 1988, 157/86, Murphy κ.λπ. (Συλλογή 1988, σ. 673, σκέψη 11), και της 11ης Ιανουαρίου 2007, C-208/05, ITC (Συλλογή 2007, σ. I-181, σκέψη 68).

85 — Αποφάσεις της 16ης Ιουνίου 2005, C-105/03, Pupino (Συλλογή 2005, σ. I-5285, σκέψεις 44 και 47), και Αδενέλερ κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 110).

140. Μολονότι από απόψεως κοινοτικού δικαίου η αρχή της ασφαλείας δικαίου δεν επιτρέπει, κατά γενικό κανόνα, να ορίζεται ως χρονικό σημείο ενάρξεως της ισχύος μιας νομικής πράξεως ημερομηνία προγενέστερη της δημοσίευσής της, μπορεί, κατ' εξαίρεση, να συμβαίνει το αντίθετο, οσάκις το απαιτεί σκοπός γενικού συμφέροντος και δεν θίγεται η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των προσφευγόντων⁸⁶. Μια τέτοια εξαίρεση θα μπορούσε να γίνει δεκτή σε μια περίπτωση, όπως η εν προκειμένω.

141. Αφενός, πράγματι, η εμπρόθεσμη μεταφορά μιας οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο αποτελεί αναμφίβολως σκοπό γενικού συμφέροντος. Αφετέρου, οι δημόσιες αρχές δύσκολα θα μπορούσαν σε μια περίπτωση, όπως η εν προκειμένω, να επικαλεσθούν την αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης. Η προβαλλόμενη εμπιστοσύνη τους ότι θα διατηρηθεί η προηγούμενη νομική κατάσταση δεν μπορεί να είναι άξια προστασίας, εφόσον το οικείο κράτος μέλος είχε την υποχρέωση να προσαρμόσει την εσωτερική του νομική κατάσταση προς το κοινοτικό δίκαιο το αργότερο κατά την εκπνοή της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 1999/70 στο εσωτερικό δίκαιο.

142. Επομένως, δεδομένου ότι οι εργοδότες που ανήκουν στον δημόσιο τομέα μπορούσαν να προβλέψουν τη μεταβολή

της νομικής καταστάσεως —εν προκειμένω την επιτασσόμενη από το κοινοτικό δίκαιο εισαγωγή της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων— δεν νομιμοποιούνται να επικαλεσθούν την αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης⁸⁷. Πράγματι, αν θεωρηθεί ότι μπορεί να τύχει προστασίας η εμπιστοσύνη εργοδοτών του δημοσίου τομέα, θα καταλήγαμε στο παράδοξο το κράτος που επέδειξε ολιγωρία να έχει τη δυνατότητα να αντιτάξει σε ιδιώτες τη δική του αντίθετη προς το κοινοτικό δίκαιο συμπεριφορά⁸⁸.

143. Πάντως δεν χρειάζεται στην υπό εξέταση περίπτωση να εξετασθεί πλήρως το ζήτημα αν η αναδρομική εφαρμογή του εθνικού νόμου για τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο μπορεί ενδεχομένως να είναι επιβεβλημένη βάσει του κοινοτικού δικαίου και αν γενικές αρχές του δικαίου δεν την επιτρέπουν. Πράγματι, η αρχή της σύμφωνης προς την οδηγία ερμηνείας δεν υποχρεώνει εθνικό δικαστήριο να εφαρμόζει αναδρομικώς, διατάξεις *contra legem* του εσωτερικού δικαίου.

144. Στην υπό εξέταση περίπτωση, το Labour Court επισημαίνει ένα κατά το ιρλανδικό δίκαιο «ισχυρό τεκμήριο» κατά της αναδρομικής ισχύος νόμου. Το τεκμήριο

86 — Απόφαση της 26ης Απριλίου 2005, C-376/02, «Goed Wonen» (Συλλογή 2005, σ. I-3445, σκέψη 33). Υπό την αυτή έννοια, σε σχέση με διατάξεις ουσιαστικού δικαίου, απόφαση της 12ης Νοεμβρίου 1981, 212/80 έως 217/80, Amministrazione delle finanze dello Stato κατά Salumi (Συλλογή 1981, σ. 2735, σκέψεις 9 και 10), καθώς και πάγια νομολογία. Το ότι ο εθνικός νομοθέτης μπορεί να προβεί αναδρομικώς στη μεταφορά μιας οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο επιβεβαιώσε ρητώς το Δικαστήριο με την απόφαση της 8ης Μαρτίου 1988, 80/87, Dik (Συλλογή 1988, σ. 1601, σκέψη 15).

87 — Στο ίδιο πνεύμα —σε σχέση με επιχειρηματίες— απόφαση της 10ης Μαρτίου 2005, C-342/03, Ισπανία κατά Συμβουλίου (Συλλογή 2005, σ. I-1975, σκέψη 48).

88 — Δεν μπορεί να επικαλεστεί την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης πρόσωπο που είναι υπαίτιο προφανούς παραβιάσεως της ισχύουσας νομοθεσίας (απόφαση της 14ης Ιουλίου 2005, C-65/02 P και C-73/02 P, Thyssen Krupp κατά Επιτροπής, Συλλογή 2005, σ. I-6773, σκέψη 41).

μπορεί να ανατραπεί μόνο με τη σαφή και απερίφραστη διατύπωση της οικείας διατάξεως ή με σαφείς και μη επιδεχόμενες αντίρρηση άλλες διατάξεις του σχετικού νόμου. Το άρθρο 6 του νόμου του 2003 δεν αποκλείει μεν ρητώς την ερμηνεία του υπό την έννοια της αναδρομικότητας, πλην όμως δεν υπάρχουν σαφείς διατάξεις προβλέπουσες μια τέτοια αναδρομικότητα. Ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατό να αποδοθεί αναδρομική ισχύς σ' αυτή τη διάταξη βάσει των ερμηνευτικών κανόνων του ιρλανδικού δικαίου.

145. Οι διευκρινίσεις αυτές υποδηλώνουν ότι κατά το Labour Court θα ήταν *contra legem* η αναδρομική εφαρμογή του εσωτερικού δικαίου στην υπό εξέταση περίπτωση⁸⁹. Αν αυτό αληθεύει, τότε το δικαστήριο αυτό δεν μπορεί ούτε βάσει του κοινοτικού δικαίου να υποχρεωθεί να δεχθεί μια τέτοια αναδρομικότητα μέσω σύμφωνης προς την οδηγία ερμηνείας.

146. Χάριν πληρότητας, πάντως, υπενθυμίζεται ότι η υποχρέωση του εθνικού δικαστηρίου να προβαίνει σε σύμφωνη προς την οδηγία ερμηνεία δεν περιορίζεται στον νόμο για τη μεταφορά της σχετικής οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο, αλλά επεκτείνεται σε όλο το εθνικό δίκαιο και, επομένως, περιλαμβάνει και το προϋφιστάμενο εθνικό δίκαιο⁹⁰.

89 — Σύμφωνα με τις συμπληρωματικές διευκρινίσεις των καθών ιρλανδικών υπουργείων κατά την επί ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου, η αναδρομική ισχύς του νόμου του 2003 αποτέλεσε αντικείμενο συζητήσεων στο Ιρλανδικό Κοινοβούλιο και απορρίφθηκε ρητώς από τον νομοθέτη.

90 — Αποφάσεις *Marleasing* (παρατεθείσα στην υποσημείωση 53, σκέψη 8), *Pfeiffer* (παρατεθείσα στην υποσημείωση 53, σκέψεις 115, 118 και 119) και *Αδενέλερ* κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψεις 108 και 111).

147. Αν, επομένως, στο πριν από τις 14 Ιουλίου 2003 ιρλανδικό δίκαιο υφίστατο διάταξη ή έστω γενική αρχή του δικαίου, κατά την οποία, παραδείγματος χάριν, απαγορεύεται κάθε συμπεριφορά εργοδότη έναντι των εργαζομένων του, που συνιστά δυσμενή διάκριση, κατάχρηση ή είναι αντίθετη προς τα χρηστά ήθη, τότε το αιτούν δικαστήριο θα ήταν υποχρεωμένο να ερμηνεύσει και εφαρμόσει αυτή τη διάταξη ή αυτή τη γενική αρχή σύμφωνα με την οδηγία 1999/70, τηρώντας το γράμμα και τον σκοπό της⁹¹ και, ειδικότερα, λαμβάνοντας δεόντως υπόψη την εν προκειμένω επίμαχη αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων σε βάρος εργαζομένων ορισμένου χρόνου (ρήτρα 4, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλασιού για την εργασία ορισμένου χρόνου).

148. Αν αντιθέτως ο τιθέμενος με την οδηγία 1999/70 σκοπός δεν μπορεί να επιτευχθεί δια της ερμηνευτικής οδού, τότε το κοινοτικό δίκαιο υποχρεώνει τα κράτη μέλη, σύμφωνα με την απόφαση *Francovich*, υπό τις τιθέμενες σ' αυτή προϋποθέσεις, να αποκαθιστούν τις ζημίες που τυχόν προκαλούνται στους ιδιώτες λόγω μη μεταφοράς οδηγίας στο εσωτερικό τους δίκαιο⁹².

91 — Ομοίως στις προτάσεις μου της 18ης Μαΐου 2004 στην υπόθεση C-313/02, *Wippel* (Συλλογή 2004, σ. I-9483, σημείο 63), για τη σύμφωνη προς την οδηγία ερμηνεία της έννοιας της προσβολής των χρηστών ηθών. Ομοίως — αν και σε μια άλλη αλληλουχία — απόφαση της 5ης Ιουλίου 2007, C-321/05, *Kofoed* (Συλλογή 2007, σ. I-5795, σκέψη 46), ως προς την απαγόρευση των καταχρηστικών μορφών συμπεριφοράς.

92 — Αποφάσεις της 14ης Ιουλίου 1994, C-91/92, *Faccini Dori* (Συλλογή 1994, σ. I-3325, σκέψη 27), και *Αδενέλερ* κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 112). Βλ., επίσης, το σημείο 121 των προτάσεών μου, καθώς και την παρατεθείσα στο σημείο 75 νομολογία.

149. Εν συνόψει, επομένως, ισχύουν τα ακόλουθα:

Από το κοινοτικό δίκαιο δεν απορρέει καμία υποχρέωση εθνικού δικαστηρίου να ερμηνεύει τον εκπροθέσμως θεσπισθέντα νόμο για τη μεταφορά οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο υπό την έννοια ότι αυτός ενεργεί αναδρομικώς από το χρονικό σημείο της εκπνοής της προθεσμίας μεταφοράς αυτής της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο, όταν μια τέτοια ερμηνεία είναι *contra legem* βάσει των κανόνων του εθνικού δικαίου.

Η διαπίστωση αυτή ουδόλως επηρεάζει το καθήκον του εθνικού δικαστηρίου να ερμηνεύει τις λοιπές διατάξεις του εσωτερικού δικαίου, τις ισχύουσες κατά το χρονικό σημείο εκπνοής της προθεσμίας μεταφοράς της οικείας οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο, σύμφωνα με αυτή την οδηγία, καθώς και την υποχρέωση του εκάστοτε κράτους μέλους να αποκαθιστά τις ζημίες που τυχόν προκαλούνται στους ιδιώτες λόγω μη μεταφοράς της εν λόγω οδηγίας στο εσωτερικό του δίκαιο

Ε — Επί του πέμπτου ερωτήματος: Δυνατότητα εφαρμογής της ρήτρας 4 της συμφωνίας-πλαίσιο σε θέματα αμοιβών και συντάξεων

150. Με το πέμπτο του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν στους όρους απασχολήσεως κατά την έννοια της ρήτρας 4 της συμφωνίας-πλαίσιο περιλαμβάνονται οι όροι μιας συμβάσεως εργασίας που αφορούν τις αμοιβές και τις συντάξεις.

151. Αυτό το έντονα αμφισβητούμενο ζήτημα τίθεται μόνο για την περίπτωση κατά την οποία στο πρώτο ή στο τέταρτο ερώτημα δοθεί καταφατική απάντηση. Λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως που προτείνω να δοθεί στο πρώτο ερώτημα⁹³, το πέμπτο ερώτημα χρήζει εξετάσεως.

152. Όχι μόνον η IMPACT και η Επιτροπή, αλλά και το αιτούν δικαστήριο φρονούν ότι οι όροι απασχολήσεως κατά την έννοια της συμφωνίας-πλαίσιο περιλαμβάνουν επίσης τις αμοιβές και τις συντάξεις. Τα καθών ιρλανδικά υπουργεία, όμως, ιδίως η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, υιοθετούν μετ' επιτάσεως την εκ διαμέτρου αντίθετη άποψη, όπως εξάλλου έπραξε και ο γενικός εισαγγελέας Poiares Maduro στις προτάσεις του επί της υποθέσεως *Del Cerro Alonso* πριν από ένα χρόνο⁹⁴.

153. Η διαφωνία αφορά δύο σημεία: Αφενός, υφίσταται διάσταση απόψεων ως προς το πως πρέπει να ερμηνευθεί η έννοια των όρων απασχολήσεως, καθεαυτή, σε σύγκριση επίσης με άλλες κοινοτικές οδηγίες εργατικού και κοινωνικού δικαίου. Αφετέρου, υφίσταται διαφορά απόψεων ως προς το εύρος του νομικού ερείσματος για την έκδοση της οδηγίας 1999/70, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι το άρθρο 139,

93 — Βλ. ανωτέρω τα σημεία 45 έως 84 των προτάσεών μου.

94 — Προτάσεις της 10ης Ιανουαρίου 2007 στην υπόθεση *Del Cerro Alonso* (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σημεία 16 έως 25).

παράγραφος 2, ΕΚ επιτρέπει την έκδοση αποφάσεων του Συμβουλίου για την εφαρμογή συμφωνιών πλαισίων μόνο στους τομείς που επίπτουν στο άρθρο 137 ΕΚ, στους οποίους όμως ρητώς δεν περιλαμβάνεται η αμοιβή εργασίας (βλ. το άρθρο 137, παράγραφος 5, ΕΚ). Με τις δύο αυτές πτυχές θα ασχοληθώ κατωτέρω λεπτομερώς.

Η έννοια των όρων απασχολήσεως

154. Η έννοια των όρων απασχολήσεως, όπως χρησιμοποιείται σε συνάρτηση με την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων στη ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου, ούτε περιλαμβάνει ούτε εξαιρεί ρητώς χρηματικές παροχές, όπως είναι οι εν προκειμένω επίμαχες αμοιβές και συντάξεις.

155. Ο κοινοτικός νομοθέτης διευκρίνισε ρητώς αναφορικά με μερικές πρόσφατες διατάξεις κοινωνικού δικαίου ότι η κατ' αυτές έννοια των όρων απασχολήσεως *περιλαμβάνει* την αμοιβή εργασίας⁹⁵. Η έλλειψη

μιας τέτοιας ρητής ρυθμίσεως στην υπό εξέταση περίπτωση δεν σημαίνει όμως κατ' ανάγκη ότι η αμοιβή εργασίας αποκλείεται εξ ολοκλήρου από το πεδίο εφαρμογής της ρήτρας 4 της συμφωνίας-πλαίσιο.

156. Ούτε η προηγούμενη νομολογία που αφορά την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών, κατά την οποία η έννοια των όρων εργασίας κατά την οδηγία 76/207 —πριν από την τροποποίησή της με την οδηγία 2002/73— δεν περιλαμβάνει την αμοιβή εργασίας⁹⁶, μπορεί άνευ ετέρου να έχει κατ' αναλογία εφαρμογή στην προκειμένη περίπτωση. Πράγματι, η νομολογία αυτή διαμορφώθηκε κυρίως λόγω της υπάρξεως της οδηγίας 75/117/ΕΟΚ⁹⁷, η οποία περιείχε μια ειδική ρύθμιση για την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών όσον αφορά την αμοιβή εργασίας⁹⁸, το πεδίο εφαρμογής της οποίας έπρεπε να οριοθετηθεί έναντι αυτού της οδηγίας 76/207. Στην υπό εξέταση περίπτωση, αντιθέτως, δεν τίθεται κανένα τέτοιο πρόβλημα οριοθετήσεως έναντι μιας παραλλήλων υφιστάμενης νομικής πράξεως.

95 — Βλ. το άρθρο 3, παράγραφος 1 στοιχείο ε', της οδηγίας 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000, περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής (ΕΕ L 180, σ. 22), το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (ΕΕ L 303, σ. 16), και το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και πρόωθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 70), ως έχει κατά την οδηγία 2002/73/ΕΚ (ΕΕ L 269, σ. 15).

96 — Αποφάσεις της 13ης Φεβρουαρίου 1996, C-342/93, Gillespie κ.λπ. (Συλλογή 1996, σ. I-475, σκέψη 24), και της 8ης Σεπτεμβρίου 2005, C-191/03, McKenna (Συλλογή 2005, σ. I-7631, σκέψη 30).

97 — Οδηγία 75/117/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Φεβρουαρίου 1975, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών που αφορούν την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 42).

98 — Βλ. επίσης τη δεύτερη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 76/207, η οποία ρητώς μνημονεύεται στις παρατεθείσες στην υποσημείωση 96 αποφάσεις. Από της τροποποιήσεως της οδηγίας 76/207 με την οδηγία 2002/73, η οδηγία 75/117 είναι λιγότερο μια ειδική ρύθμιση και περισσότερο ένας κανόνας στον οποίο παραπέμπει το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 76/207 για την πιο συγκεκριμένη διαμόρφωση της έννοιας της αμοιβής εργασίας.

157. Η έννοια των όρων απασχολήσεως κατά τη ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλασίου για την εργασία ορισμένου χρόνου χρήζει ερμηνείας. Συναφώς, κατά πάγια νομολογία, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όχι μόνο το γράμμα αυτής της διατάξεως, αλλά και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται και οι στόχοι που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος⁹⁹.

158. Η συμφωνία-πλαίσιο, όπως προκύπτει από τη ρήτρα της 1, στοιχείο α', σκοπό έχει τη βελτίωση της ποιότητας της εργασίας ορισμένου χρόνου με τη διασφάλιση της εφαρμογής της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων¹⁰⁰. Αυτός ο σκοπός αποτελεί ειδικότερη έκφραση θεμελιωδών σκοπών κοινωνικής πολιτικής της Κοινότητας, όπως εξαγγέλλονται ιδίως στο άρθρο 136, πρώτο εδάφιο, ΕΚ, ήτοι της βελτίωσης των συνθηκών διαβιώσεως και εργασίας, καθώς και της παροχής κατάλληλης κοινωνικής προστασίας. Οι ίδιοι σκοποί εξαγγέλλονται επίσης στο προοίμιο της Συνθήκης ΕΕ¹⁰¹ και της Συνθήκης ΕΚ¹⁰², όπως επίσης στον Κοινοτικό Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινο-

νικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων¹⁰³ και στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη¹⁰⁴.

159. Υπό το πρίσμα αυτών των κοινωνικοπολιτικών σκοπών, η απαγόρευση των διακρίσεων σε βάρος εργαζομένου ορισμένου χρόνου περιλαμβάνεται στις αρχές του κοινοτικού κοινωνικού δικαίου, οι οποίες δεν επιτρέπεται να ερμηνεύονται στενά¹⁰⁵. Αυτό εμποδίζει τον εκ προοιμίου αποκλεισμό χρηματικών πτυχών, όπως της αμοιβής και των συντάξεων, από το πεδίο εφαρμογής της απαγορεύσεως των διακρίσεων.

160. Η ουσιαστική αξία της απαγορεύσεως των διακρίσεων στον επαγγελματικό βίο θα μειωνόταν σημαντικώς, αν η απαγόρευση αυτή αφορούσε μόνο όρους απασχολήσεως

99 — Αποφάσεις της 7ης Ιουνίου 2005, C-17/03, VEMW κ.λπ. (Συλλογή 2005, σ. I-4983, σκέψη 41), και της 7ης Ιουνίου 2007, C-76/06 P, Britannia Alloys & Chemicals κατά Επιτροπής (Συλλογή 2007, σ. I-4405, σκέψη 21).

100 — Βλ. επίσης τη δέκατη τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 1999/70, καθώς και την τρίτη παράγραφο του προοιμίου της συμφωνίας-πλασίου.

101 — Στο προοίμιο της Συνθήκης ΕΕ επιβεβαιώνεται η σημασία των κοινωνικών θεμελιωδών δικαιωμάτων (τέταρτη παράγραφος) και τονίζεται ο στόχος της οικονομικής και κοινωνικής προόδου (όγδοη παράγραφος).

102 — Στο προοίμιο της Συνθήκης ΕΚ τονίζεται η σημασία της οικονομικής και κοινωνικής προόδου (δύτηρη παράγραφος) και καθορίζεται ως κύριος σκοπός η σταθερή βελτίωση των όρων διαβιώσεως και απασχολήσεως των λαών της Ευρώπης (τρίτη παράγραφος). Βλ., συναφώς, επίσης απόφαση Defrenne II (παρατεθείσα στην υποσημείωση 48, σκέψεις 10 και 11).

103 — Ο Κοινοτικός Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων υιοθετήθηκε κατά τη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 9ης Δεκεμβρίου 1989 στο Στρασβούργο και το κείμενο του επαναλαμβάνεται στο έγγραφο της Επιτροπής COM(89) 471 της 2ας Οκτωβρίου 1989. Το σημείο 7 του Χάρτη έχει την ακόλουθη διατύπωση: «Η δημιουργία της εσωτερικής αγοράς πρέπει να οδηγήσει σε βελτίωση των συνθηκών διαβιώσεως και εργασίας των εργαζομένων στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Αυτό θα επιτευχθεί με την προοδευτική προσέγγιση των εν λόγω συνθηκών ιδίως όσον αφορά τη διάρκεια και τη [διαμόρφωση] του χρόνου εργασίας και τις μορφές εργασίας, εκτός της εργασίας αορίστου χρόνου, όπως η εργασία ορισμένου χρόνου, η εργασία με μερική απασχόληση, η προσωρινή εργασία και η εποχιακή εργασία». Το σημείο 10, πρώτη περίπτωση, του Χάρτη προσθέτει τα εξής: «Σύμφωνα με τα προβλεπόμενα σε κάθε χώρα [...] κάθε εργαζόμενος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας έχει δικαίωμα επαρκούς κοινωνικής προστασίας [...]».

104 — Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης υπογράφηκε στις 18 Οκτωβρίου 1961 στο Τουρίνο από τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στο μέρος I, σημεία 2 και 4, του Χάρτη, τονίζεται το δικαίωμα όλων των εργαζομένων για δίκαιες συνθήκες εργασίας και για δίκαιη αμοιβή, εξυπακουσμένου ότι το δικαίωμα αυτό πρέπει να νοείται ως επιδιωκόμενος στόχος (βλ. μέρος III, άρθρο 20, παράγραφος 1, στοιχείο α', του Χάρτη).

105 — Απόφαση Del Cerro Alonso (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 38).

που δεν έχουν καμία σχέση με την αμοιβή εργασίας. Συγκεκριμένα, μπορεί μεν να μη στερείται σημασίας για τους εργαζομένους ορισμένου χρόνου να τυγχάνουν ενδεχομένως ίσης μεταχείρισης με παρόμοιους εργαζομένους όσον αφορά τα ενδύματα εργασίας και τα εργαλεία, πλην όμως ασυγκρίτως μεγαλύτερη σημασία για τις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας αυτών των εργαζομένων έχει να μη περιέρχονται από χρηματικής απόψεως σε δυσμενέστερη θέση σε σχέση με τους αορίστου χρόνου συναδέλφους τους. Αυτή η ανάγκη προστασίας εμποδίζει τον περιορισμό του πεδίου εφαρμογής της απαγορεύσεως των διακρίσεων μόνο σε όρους απασχολήσεως που δεν έχουν καμία σχέση με την αμοιβή εργασίας.

161. Το ότι το πεδίο εφαρμογής της απαγορεύσεως των διακρίσεων μπορεί επίσης να περιλαμβάνει χρηματικές παροχές καταδεικνύεται επίσης από την αναφορά στην αρχή *pro rata temporis*, στη ρήτρα 4, παράγραφος 2, της συμφωνίας-πλαisiού. Η αρχή αυτή μπορεί να έχει εφαρμογή αποκλειστικώς και μόνο σε διαιρετές παροχές, στις οποίες περιλαμβάνονται ιδίως χρηματικές παροχές, όπως αποδοχές, προσαυξήσεις μισθών και ορισμένες έκτακτες αμοιβές.

162. Κατόπιν όλων αυτών, τόσο το πνεύμα όσο και ο σκοπός της συμφωνίας-πλαisiού, καθώς και το ρυθμιστικό πλαίσιο στο οποίο αυτή εντάσσεται, συνηγορούν υπέρ της υπαγωγής των αμοιβών και των συντάξεων στην έννοια των όρων απασχολήσεως.

163. Πάντως, όσον αφορά ειδικώς τις *συντάξεις*, είναι ακόμη αναγκαίος εν προκειμένω ένας περιορισμός: Χρηματικοί όροι μιας συμβάσεως εργασίας μπορούν να θεωρηθούν ότι εμπίπτουν στους *όρους απασχολήσεως* κατά την έννοια της ρήτρας 4 της συμφωνίας-πλαisiού μόνον αν αφορούν παροχές, οι οποίες έχουν τον χαρακτήρα χορηγούμενης από τον εργοδότη συντάξεως γήρατος ή επαγγελματικής συντάξεως και όχι, αντιθέτως παροχές των υποχρεωτικών γενικών συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως.

164. Από μια πρόχειρη εξέταση της αφορώσας την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών νομολογίας προκύπτει ότι μόνον οι πρώτες παροχές συνδέονται με τη σχέση εργασίας και χορηγούνται βάσει αυτής¹⁰⁶. Η νομολογία αυτή μπορεί να εφαρμοσθεί κατ' αναλογία στη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου. Πράγματι, οι κοινωνικοί εταίροι δεν σκοπούσαν με αυτή τη συμφωνία-πλαίσιο να ρυθμίσουν θέματα που αφορούν την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση. Αντιθέτως, αναγνώρισαν ότι τέτοια θέματα υπάγονται στην αρμοδιότητα των κρατών μελών¹⁰⁷.

106 — Αποφάσεις της 25ης Μαΐου 1971, 80/70, Defrenne (Συλλογή τόμος 1969-1971, σ. 815, «Defrenne I», σκέψεις 7 και 8), της 17ης Μαΐου 1990, C-262/88, Barber (Συλλογή 1990, σ. I-1889, σκέψεις 22 και 28), Jonkman (παράθεση στην υποσημείωση 49, σκέψη 17) και, ειδικά για τη σύνταξη γήρατος δημοσίων υπαλλήλων, απόφαση της 23ης Οκτωβρίου 2003, C-4/02 και C-5/02, Schönheit και Becker (Συλλογή 2003, σ. I-12575, σκέψεις 56 έως 59).

107 — Πέμπτη αιτιολογική σκέψη του προομίου της συμφωνίας-πλαisiού. Το ότι η συμφωνία-πλαίσιο κάνει διάκριση μεταξύ εκ του νόμου συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως και επαγγελματικών συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως προκύπτει επίσης από την πέμπτη και από την έκτη παράγραφο του προομίου της, θεωρούμενες σε συνδυασμό μεταξύ τους.

Σύμφωνη προς το πρωτογενές δίκαιο ερμηνεία αναφορικά με το άρθρο 137, παράγραφος 5, ΕΚ

χρόνου, στην οποία χρησιμοποιείται η αόριστη έννοια των όρων απασχολήσεως, πρέπει να ερμηνευθεί τηρουμένων των ορίων που ενδεχομένως προκύπτουν από το νόμιμο έρεισμα της οδηγίας 1999/70.

165. Απομένει να εξετασθεί αν υπέρτεροι ιεραρχικώς κανόνες δικαίου αποκλείουν την υπαγωγή των αμοιβών και των συντάξεων στην έννοια των όρων απασχολήσεως κατά τη ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαisiού για την εργασία ορισμένου χρόνου.

166. Το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του παραγώγου δικαίου δεν μπορεί να είναι ευρύτερο από αυτό της νομικής του βάσεως¹⁰⁸. Προκειμένου αυτό να διασφαλίζεται, το παράγωγο δίκαιο πρέπει να ερμηνεύεται και να εφαρμόζεται κατά τρόπο που να μην έρχεται σε αντίθεση με το πρωτογενές δίκαιο. Πράγματι, κατά πάγια νομολογία, οσάκις διάταξη του παραγώγου κοινοτικού δικαίου επιδέχεται περισσότερες από μία ερμηνείες, πρέπει να προτιμάται η ερμηνεία που καθιστά την εν λόγω διάταξη σύμφωνη προς τη Συνθήκη ΕΚ και όχι εκείνη που συνεπάγεται το ασυμβίβαστό της προς αυτήν¹⁰⁹.

167. Κατά συνέπεια, η ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαisiού για την εργασία ορισμένου

168. Νόμιμο έρεισμα για την έκδοση της οδηγίας 1999/70 ήταν το άρθρο 139, παράγραφος 2, ΕΚ, το οποίο, σε τομείς που εμπίπτουν στο άρθρο 137 ΕΚ, παρέχει στο Συμβούλιο αρμοδιότητα για την εφαρμογή των συμφωνιών των κοινωνικών εταίρων που συνάπτονται σε κοινοτικό επίπεδο. Στους τομείς αυτούς περιλαμβάνονται, κατά το άρθρο 137, παράγραφος 1, στοιχείο β', ΕΚ, οι *όροι εργασίας*, όπου εξάλλου το άρθρο 137, παράγραφος 5, ΕΚ εξαιρεί πάντως την *αμοιβή* από το πεδίο εφαρμογής αυτής της διατάξεως.

169. Η έννοια της αμοιβής (εργασίας) ενδεχομένως μπορεί, καθεαυτή, όπως προκύπτει από την απλή ανάγνωση του γειτονικού άρθρου 141, παράγραφος 2, ΕΚ, να ερμηνευθεί ευρέως και να περιλαμβάνει, εκτός από τους συνήθεις βασικούς ή κατώτατους μισθούς και ημερομίσθια, όλες τις άλλες αποδοχές, τις οποίες ο εργοδότης καταβάλλει στον εργαζόμενο βάσει της σχέσεως εργασίας άμεσα ή έμμεσα σε μετρητά ή υπό τη μορφή υλικών παροχών.

170. Μόνον η ερμηνεία αυτής της έννοιας, όμως, δεν αρκεί για να συναχθεί τι σημαίνει το ότι οι διατάξεις του άρθρου 137 ΕΚ, κατά την πέμπτη του παράγραφο, «δεν εφαρμόζονται» στις αμοιβές. Συναφώς, πρέπει

108 — Απόφαση της 9ης Μαρτίου 2006, C-65/04, Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Συλλογή 2006, σ. I-2239, σκέψη 27).

109 — Αποφάσεις της 13ης Δεκεμβρίου 1983, 218/82, Επιτροπή κατά Συμβουλίου (Συλλογή 1983, σ. 4063, σκέψη 15), της 29ης Ιουνίου 1995, C-135/93, Ισπανία κατά Επιτροπής (Συλλογή 1995, σ. I-1651, σκέψη 37), και της 26ης Ιουνίου 2007, C-305/05, Ordre des barreaux francophones et germanophone κ.λπ. (Συλλογή 2007, σ. I-5305, σκέψη 28).

επίσης να ληφθεί υπόψη η θέση του άρθρου 137, παράγραφος 5, ΕΚ στην οικονομία της ρυθμίσεως, καθώς και το πνεύμα και ο σκοπός αυτής της διατάξεως.

171. Ως διάταξη προβλέπουσα εξαίρεση, το άρθρο 137, παράγραφος 5, ΕΚ πρέπει, όπως έκρινε προσφάτως το Δικαστήριο με την απόφαση *Del Cerro Alonso*, να ερμηνεύεται στενά¹¹⁰. Επομένως, η διάταξη αυτή δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι εξαιρεί από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 137 ΕΚ κάθε τι που έχει οποιαδήποτε σχέση με την αμοιβή εργασίας. Άλλως, πολυάριθμοι τομείς που απαριθμούνται στο άρθρο 137, παράγραφος 1, ΕΚ θα καθίσταντο ουσιαστικώς κενοί περιεχομένου¹¹¹.

172. Αντιθέτως, το πνεύμα και ο σκοπός του άρθρου 137, παράγραφος 5, ΕΚ είναι πρωτίστως να διαφυλαχθεί η *ελευθερία συνάψεως συλλογικών συμβάσεων* των κοινωνικών εταίρων από έξωθεν επηρεασμούς. Αυτό προκύπτει, ιδίως, από τον στενό σύνδεσμο της αμοιβής εργασίας με τους λοιπούς εξαιρούμενους από την κοινοτική αρμοδιότητα τομείς: το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, το δικαίωμα για απεργία και το δικαίωμα για ανταπεργία έχουν ιδίως σημασία σε σχέση με τον καθορισμό της αμοιβής εργασίας. Για τον λόγο αυτό μνημονεύονται αδιακρίτως με την αμοιβή εργασίας στο άρθρο 137, παράγραφος 5, ΕΚ.

110 — Απόφαση *Del Cerro Alonso* (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 39). Βλ. επίσης, όσον αφορά τη συστατική ερμηνεία διατάξεων του πρωτογενούς δικαίου που προβλέπουν εξαιρέσεις, την απόφαση της 21ης Ιουλίου 2005, C-349/03, Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Συλλογή 2005, σ I-7321, σκέψη 43).

111 — Απόφαση *Del Cerro Alonso* (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 41).

173. Επιπλέον, με το άρθρο 137, παράγραφος 5, ΕΚ επιδιώκεται να εμποδισθεί μια σε κοινοτική διάσταση ενοποίηση των εκάστοτε ισχυόντων στα κράτη μέλη επιπέδων μισθών από τον κοινοτικό νομοθέτη. Μια τέτοια —ακόμη και ενδεχομένως μόνον εν μέρει— ισοπέδωση των εθνικών, περιφερειακών και επαγγελματικών διαφορών στο επίπεδο των μισθών από τον κοινοτικό νομοθέτη θα αποτελούσε πράγματι έντονη επέμβαση στον ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων που ασκούν δραστηριότητες στην εσωτερική αγορά. Θα υπερακόντιζε επίσης κατά πολύ τα επιδιωκόμενα με το άρθρο 137, παράγραφος 1, ΕΚ κοινοτικά μέτρα στηρίξεως και συμπληρώσεως της δραστηριότητας των κρατών μελών στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής.

174. Με βάση αυτά τα δεδομένα, το άρθρο 137, παράγραφος 5, ΕΚ δεν επιτρέπει στον κοινοτικό νομοθέτη, παραδείγματος χάριν, να επηρεάζει το επίπεδο των μισθών στα κράτη μέλη μέσω του καθορισμού κατώτατων μισθών. Κατά μείζονα λόγο δεν μπορεί ο κοινοτικός νομοθέτης, για παράδειγμα, να προβλέπει μια αντιστάθμιση με βάση τον πληθωρισμό, να θεσπίζει ανώτατα όρια για τις ετήσιες αυξήσεις μισθών ή να ρυθμίζει το ύψος των αμοιβών για υπερωρίες, καθώς και των προσαυξήσεων για εργασία ανά βάρδιες, εργασία κατά τις αργίες και τη νυκτερινή εργασία.

175. Αντιθέτως, το άρθρο 137, παράγραφος 5, ΕΚ δεν εμποδίζει τον κοινοτικό νομοθέτη να προβαίνει σε *ρυθμίσεις έχουσες χρηματικές επιπτώσεις*, για παράδειγμα όσον αφορά τους όρους εργασίας (άρθρο 137,

παράγραφος 1, στοιχείο β', ΕΚ) ή όσον αφορά τη βελτίωση του περιβάλλοντος εργασίας, με σκοπό την προστασία της υγείας και της ασφάλειας των εργαζομένων (άρθρο 137, παράγραφος 1, στοιχείο α', ΕΚ). Επομένως, η Κοινότητα μπορεί, παραδείγματος χάριν, να θέτει κανόνες για το εθνικό εργατικό δίκαιο, οι οποίοι θεμελιώνουν αξίωση του εργαζομένου για ετήσια άδεια μετ' αποδοχών¹¹².

176. Στην ίδια συλλογιστική, το Δικαστήριο διευκρίνισε επίσης προσφάτως με την απόφαση *Del Cerro Alonso* ότι το άρθρο 137, παράγραφος 5, ΕΚ εξαιρεί μόνο το ύψος της αμοιβής εργασίας από το πεδίο αρμοδιότητας του κοινοτικού νομοθέτη¹¹³, πρόσθεσε δε ότι οι αρμόδιες αρχές των επί μέρους κρατών μελών παραμένουν αποκλειστικώς αρμόδιες να καθορίζουν το ύψος των διαφόρων συστατικών στοιχείων της αμοιβής ενός εργαζομένου¹¹⁴.

177. Το αν, αντιθέτως, ορισμένοι εργαζόμενοι ή κατηγορίες αυτών δικαιούνται, στο πλαίσιο των όρων εργασίας που προβλέπουν

οι συμβάσεις τους, της καθορισθείσας εντός κράτους μέλους αμοιβής ή επί μέρους συστατικών στοιχείων της αποτελεί ζήτημα που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 137, παράγραφος 1, στοιχείο β', ΕΚ, καθώς και των οδηγιών που εκδόθηκαν με έρεισμα αυτή τη διάταξη¹¹⁵.

178. Πράγματι, με την επιβολή της απαγορεύσεως των διακρίσεων, όπως με τη ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαίσου για την εργασία ορισμένου χρόνου¹¹⁶, δεν γίνεται επέμβαση στον καθορισμό του ύψους των μισθών, σε εθνικό ή περιφερειακό ή και σε εντός των επιχειρήσεων επίπεδο. Διασφαλίζεται απλώς ότι ορισμένες κατηγορίες εργαζομένων προστατεύονται, όσον αφορά τους όρους εργασίας και απασχολήσεώς τους, από δυσμενή μεταχείριση, ακόμη και όταν αυτή είναι χρηματικής φύσεως. Απαγορεύσεις διακρίσεων αυτού του είδους αποτελούν ουσιώδεις συστατικό στοιχείο των κοινοτικών μέτρων στηριζέως και συμπληρώσεως της κοινωνικής πολιτικής των κρατών μελών, τα οποία βεβαίως το άρθρο 137, παράγραφος 5, ΕΚ δεν σκοπεύει να απαγορεύσει.

179. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου αντέτεινε ότι υπέρ των εργαζομένων ορισμένου

112 — Αυτό συμβαίνει με το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ L 299, σ. 9). Με την οδηγία αυτή έλαβε νέα διατύπωση η μέχρι τότε ισχύουσα οδηγία 93/104/ΕΚ του Συμβουλίου, της 23ης Νοεμβρίου 1993, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ L 307, σ. 18), η οποία περιείχε μια πανομοιότυπη διάταξη. Το ότι το άρθρο 118 Α της Συνθήκης ΕΚ, μια ρύθμιση που αποτελεί τον πρόδρομο του άρθρου 137, παράγραφος 1, στοιχείο α', ΕΚ, ήταν το ορθό νομικό έρεισμα για την έκδοση της οδηγίας 93/104 επιβεβαιώθηκε από το Δικαστήριο με την απόφαση της 12ης Νοεμβρίου 1996, C-84/94, Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου (Συλλογή 1996, σ. I-5755, συγκεκριμένα σκέψεις 45 και 49).

113 — Απόφαση *Del Cerro Alonso* (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψεις 43 και 44), με διευκρινιστικές παρατηρήσεις για την κατανόηση της αποφάσεως της 1ης Δεκεμβρίου 2005, C-14/04, *Dellas* κ.λπ. (Συλλογή 2005, σ. I-10253, σκέψεις 37 έως 39), και της διατάξεως της 11ης Ιανουαρίου 2007, C-437/05, *Vorel* (Συλλογή 2007, σ. I-331, σκέψεις 32, 35 και 36).

114 — Απόφαση *Del Cerro Alonso* (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψεις 45 και 46).

115 — Απόφαση *Del Cerro Alonso* (παρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 47).

116 — Παρόμοια απαγόρευση των διακρίσεων επιβάλλει, π.χ., η ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαίσου για την εργασία ορισμένου χρόνου, που περιλαμβάνεται ως παράρτημα στην οδηγία 97/81/ΕΚ του Συμβουλίου, της 15ης Δεκεμβρίου 1997, σχετικά με τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχόλησης που συνήφθη από την UNICE, το CEEP και την CES (ΕΕ 1998, L 14, σ. 9).

χρόνου πρέπει απλώς να ισχύουν τα ίδια στοιχεία που συνθέτουν την αμοιβή όπως στην περίπτωση παρόμοιων εργαζομένων αορίστου χρόνου, δεν απαιτείται, όμως, τα στοιχεία αυτά της αμοιβής να είναι του ίδιου ύψους. Κατά την απόφαση Del Cerro Alonso, το άρθρο 137, παράγραφος 5, εξασφαλίζει στις αρμόδιες εθνικές αρχές και στους συμβαλλομένους στο πλαίσιο συλλογικής συμβάσεως την ελευθερία να καθορίζουν διαφορετικά το ύψος των εκάστοτε στοιχείων που συνθέτουν την αμοιβή για εργαζομένους ορισμένου χρόνου και για αντίστοιχους εργαζομένους αορίστου χρόνου.

180. Δεν συμμερίζομαι αυτή την άποψη. Ναι μεν κατά το άρθρο 137, παράγραφος 5, οι αρμόδιες εθνικές αρχές και οι συμβαλλόμενοι στο πλαίσιο συλλογικής συμβάσεως μπορούν να καθορίζουν το ύψος των επί μέρους στοιχείων που συνθέτουν την αμοιβή, πλην όμως δεν μπορεί αυτή η διάταξη να χρησιμεύει ως πρόσχημα για διακρίσεις μεταξύ ορισμένων κατηγοριών εργαζομένων. Αντιθέτως, οι αρμόδιες εθνικές αρχές και οι συμβαλλόμενοι στο πλαίσιο συλλογικής συμβάσεως οφείλουν κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων που προβλέπονται αποκλειστικώς για αυτούς κατά το άρθρο 137, παράγραφος 5 ΕΚ, να τηρούν το κοινοτικό δίκαιο¹¹⁷, ιδίως δε τις γενικές αρχές, όπως, για παράδειγμα, την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως και της απαγορεύσεως των διακρίσεων. Κατά συνέπεια, άνιση μεταχείριση των εργαζομένων ορισμένου χρόνου έναντι εργαζομένων αορίστου χρόνου σε

σχέση με το ύψος των εκάστοτε στοιχείων που συνθέτουν την αμοιβή θα μπορούσε να είναι δυνατή μόνον όπου αυτό δικαιολογείται αντικειμενικώς. Η ρήτρα 4, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαίσιου, όπως και η αναφορά στην αρχή *pro rata temporis* με τη ρήτρα 4, παράγραφος 2, της συμφωνίας-πλαίσιου, εξάλλου, δεν εκφράζει τίποτε το διαφορετικό.

181. Συνολικώς, το άρθρο 137, παράγραφος 5, ΕΚ, δεν εμποδίζει την υπαγωγή της αμοιβής και των συντάξεων στην έννοια των όρων απασχολήσεως κατά τη ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαίσιου για την εργασία ορισμένου χρόνου.

182. Κατά συνέπεια, ισχύουν εν συνόψει τα εξής:

Στους όρους απασχολήσεως κατά την έννοια της ρήτρας 4 της συμφωνίας-πλαίσιου για την εργασία ορισμένου χρόνου περιλαμβάνονται επίσης όροι συμβάσεως εργασίας αφορώντες την αμοιβή. Το ίδιο ισχύει για όρους συμβάσεως εργασίας που αφορούν συντάξεις, εφόσον αυτές έχουν τον χαρακτήρα παρεχομένης από τον εργοδότη συντάξεως γήρατος ή επαγγελματικής συντάξεως.

117 — Στο ίδιο πνεύμα, αποφάσεις της 11ης Δεκεμβρίου 2007, C-438/05, International Transport Workers' Federation και The Finnish Seamen's Union (Συλλογή 2007, σ. I-10779, σκέψεις 39 και 40), και της 18ης Δεκεμβρίου 2007, C-341/05, Laval un Partneri (Συλλογή 2007, σ. I-11767, σκέψεις 86 και 87), καθώς και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία. Επίσης, αποφάσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2003, C-77/02, Steinicke (Συλλογή 2003, σ. I-9027, σκέψη 63), και της 4ης Δεκεμβρίου 2003, C-92/02, Kristiansen (Συλλογή 2003, σ. I-14597, σκέψη 31).

VI — Πρόταση

183. Βάσει των ανωτέρω σκέψεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο Labour Court Dublin ως ακολούθως:

- «1) Βάσει των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, ένα εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να εφαρμόζει διατάξεις του κοινοτικού δικαίου που έχουν άμεσο αποτέλεσμα ακόμα και όταν δεν του παρέχεται ρητώς προς τούτο αρμοδιότητα στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου, αλλά έχει αρμοδιότητα να εφαρμόζει έναν μεταγενεστέρως θεσπισθέντα εθνικό νόμο για τη μεταφορά αυτών των διατάξεων στο εσωτερικό δίκαιο, η δε άμεση επίκληση από τον ιδιώτη αυτών των διατάξεων για τον πριν από τη θέσπιση αυτού του εθνικού νόμου χρόνο θα ήταν δυνατή μόνον ενώπιον άλλων εθνικών δικαστηρίων και μόνον υπό λιγότερο ευνοϊκές προϋποθέσεις.

- 2) Αντιθέτως προς ό,τι ορίζει η ρήτρα 5, παράγραφος 1 της συμφωνίας-πλαisiού για την εργασία ορισμένου χρόνου στο παράρτημα της οδηγίας 1999/70/ΕΚ, η ρήτρα 4, παράγραφος 1, αυτής της συμφωνίας-πλαisiού πληροί όλες τις προϋποθέσεις για την απ' ευθείας εφαρμογή της.

- 3) Το άρθρο 10 ΕΚ και το άρθρο 249, τρίτο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με τη ρήτρα 5, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαisiού για την εργασία ορισμένου χρόνου δεν εμποδίζουν κράτος μέλος, υπό την ιδιότητά του ως εργοδότη, να ανανεώνει μεμονωμένες συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου για σχετικώς μακρά χρονικά διαστήματα ορισμένης διάρκειας κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ της εκπνοής της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 1999/70 και της ουσιαστικής της μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο.

- 4) Στους όρους απασχολήσεως κατά την έννοια της ρήτρας 4 της συμφωνίας-πλαισίου για την εργασία ορισμένου χρόνου περιλαμβάνονται επίσης όροι συμβάσεως εργασίας αφορώντες την αμοιβή. Το ίδιο ισχύει για όρους συμβάσεως εργασίας που αφορούν συντάξεις, εφόσον αυτές έχουν τον χαρακτήρα παρεχομένης από τον εργοδότη συντάξεως γήρατος ή επαγγελματικής συντάξεως.»